

**OJENTAMISEN JA KURINPITOMENETTELYN MERKITYS TURVALLISEN
OPPIMISYMPÄRISTÖN LUOMISESSA PERUSOPETUKSEN YLÄLUOKKIEN
LIKUNNANOPETUKSESSA**

Jukka Lehtinen

Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma

Kevät 2015

Liikuntakasvatuksen laitos

Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Jukka Lehtinen (2015). Ojentamisen ja kurinpitomenettelyn merkitys turvallisen oppimisympäristön luomisessa perusopetuksen yläluokkien liikunnanopetuksessa. Liikuntakasvatuksen laitos, Jyväskylän yliopisto, liikuntapedagogiikan pro gradu –tutkielma, 66 s., 2 liitettä.

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli selvittää koulun rehtorin ja liikunnanopettajan näkökulmasta oppituntien turvallisuuteen vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi selvitettiin, minkälaista häiriökäyttäytymistä tunneilla esiintyy, ja minkälaisilla keinoilla sitä pyritään ehkäisemään.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Tutkimukseen valittiin harkinnanvaraisesti kolme Länsi-Suomen läänin eri kokoisissa kunnissa sijaitsevaa yhtenäiskoulua. Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina niin, että kustakin koulusta haastateltiin yläkoulun poikien liikuntaa opettava opettaja sekä rehtori.

Tämän tutkielman perusteella voidaan todeta, että liikuntatuntien turvallisuuteen vaikuttavat tilojen ja välineiden turvallisuus ja kunnossapito, oppimisympäristöstä toiseen liikkuminen sekä oppilaiden oma toiminta ja mahdollinen häiriökäyttäytyminen. Lievää häiriökäyttäytymistä esiintyy liikuntatunneilla päivittäin tai lähes päivittäin. Vakavampia tapauksia esiintyy harvoin. Häiriökäyttäytymistä syntyy koulussa usein, koska lapset tarvitsevat enemmän tukea koulunkäyntiin. Erityisen tuen tarpeessa olevia lapsia on integroitu luokkiin aikaisempaa enemmän. Kärjistyneet ongelmat ratkaistaan kouluissa pääasiassa kevyillä menetelmillä, kuten nuhtelulla tai jäähyllä laittamisella. Jälki-istuntoa pidettiin yleisesti tehottomana rangaistusmuotona, sen sijaan kasvatuskeskustelua pidettiin hyvänä mallina. Oppilaiden välisiin kiistoihin soveltuva vertaissovittelu jakoi mielipiteet. Hyvistä tuloksista huolimatta vertaissovittelua kritisoitiin siitä, että se antaa oppilaille liikaa vastuuta.

Liikunnanopettajat pitivät käytössä olevia ojentamis- ja kurinpitotoimenpiteitä riittävinä. Rehtorit taas olivat osin eri mieltä erityisesti toistuvasti järjestyssääntöjä rikkovien oppilaiden kohdalla. Vastaajat olivat yhtä mieltä siitä, että paras tapa ratkaista ongelmia on puuttua niihin heti tai mieluiten ehkäistä ongelmia ennakolta. Rehtorit painottivat opettajan ammattitaitoa ja tietynlaisia ryhmänhallintataitoja eri muodoissaan. Näitä olivat muun muassa opettajan oma persoona ja oma opettajuus, huumori, opettajuudessa ja kasvattajana pysyminen sekä oman käyttäytymisen hallinta, keskustelu sekä fyysisesti väliin meneminen. Väkivaltatilanteisiin reagoiminen oli äänen korottamista ja fyysisesti väliin menemistä.

Avainsanat: häiriökäyttäytyminen, ojentaminen, kurinpito, turvallisuus, perusopetus, yläluokat.

ABSTRACT

Jukka Lehtinen (2015). The meaning of scolding and disciplinary actions in creating a safe learning environment in physical education in lower secondary education. Department of Sport Sciences, University of Jyväskylä, Master's thesis, 66 pp., 2 Appendices.

The aim of this Master's thesis was to find out factors that affect the safety of lessons from PE teachers' and principals' point of view. In addition, the aim was to find out what type of disrupting behavior occurs in physical education classes and what means are used in preventing it.

The study method used was a semi-structured theme interview. Three schools with integrated primary and lower level secondary education located in different size cities in Western Finland were selected for the study using discretion. The teacher of boys' PE and the principal of each school were interviewed separately.

According to this study the main factors that affect the safety of PE lessons include the safety and maintenance of premises and equipment, transitions from one learning environment to another and the pupils' own actions and possible disrupting behavior. Minor disruptive behavior is present in PE lessons on a daily basis or almost daily basis. Major disruptive behavior is rare. Disruptive behavior in schools usually originates from children's own need for support in studying. Children with special needs have been integrated in classes more and more. Reacting to disruptive behavior in schools usually means using light methods such as reprimanding or using penalties that serve as time-outs. Detentions were considered inefficient whereas educational conversations were considered as a good model of punishment. Peer mediation, suited for solving conflicts amongst pupils, received mixed opinions. Despite good results peer mediation was criticized for giving pupils too much responsibility.

PE teachers thought that the existing scolding and disciplinary actions at their disposal were sufficient. Principals on the other hand disagreed especially when it came to pupils who constantly break the school's regulations. The respondents agreed that the best way to solve conflicts was to react immediately or, preferably, to prevent conflicts in advance. The principals emphasized teachers' professional skills and certain types of group management skills in various forms. These included for example the teacher's own persona and own teacherhood, humor, staying in one's teacherhood and educatorship and controlling one's own behavior, discussing and physical intervention. Reacting to violent situations consisted of raising one's voice and physical intervention.

Keywords: disruptive behavior, scolding, discipline, safety, basic education, lower secondary education.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 TURVALLISUUS KOULUSSA.....	3
2.1 Oikeus turvalliseen oppimisympäristöön	3
2.2 Koulun ja vanhempien vastuut sekä oppilashuolto	4
2.3 Koulun järjestyssäännöt.....	7
3 TURVALLISUUS LIIKUNNANOPETUKSESSA.....	9
3.1 Liikunnanopetuksen erityispiirteet	9
3.2 Sisäliikunta	11
3.3 Vesiliikunta.....	12
4 KURI JA KURINPITOMENETELMÄT	14
4.1 Kuri ja rangaistus käsitteinä	14
4.2 Kuri koulussa.....	15
4.2.1 Viralliset kurinpitomenetelmät	16
4.2.2 Epäviralliset kurinpitomenetelmät ja ehdollinen rangaistus.....	20
5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET	22
6 TUTKIMUSMENETELMÄT	23
6.1 Tutkimuksen lähtökohta	23
6.2 Aineiston keruu	24
6.3 Haastattelun luotettavuus.....	26
6.4 Aineiston analysointi ja tulkinta.....	27
7 LIIKUNNANOPETTAJIEN JA REHTORIEN KOKEMUKSIA LIIKUNTATUNTIENTYÖRAUHASTA JA TURVALLISUUDESTA	29
7.1 Häiriökäyttäytyminen	29
7.1.1 Häiriökäyttäytymisen määrä ja muodot.....	29
7.1.2 Ojentamiseen tai kurinpitoon johtaneita häiriökäyttäytymistilanteita.....	34
7.2 Ojentaminen ja kurinpito	35
7.2.1 Yleisyys	35
7.2.2 Reagoiminen oppilaan häiritsevään käyttäytymiseen.....	36

7.2.3 Reagoiminen väkivaltaan liikuntatunneilla	41
7.2.4 Kurinpitokeinojen riittävyys kouluissa.....	43
7.3 Vertaissovittelu – kommentteja oppilaan vastuullistamisen puolesta ja vastaan	46
7.4 Turvallisuus	48
7.4.1 Liikuntatilat	48
7.4.2 Turvallisuuden takaaminen – keinolla millä hyvänsä?.....	50
7.5 Muita keinoja.....	52
8 POHDINTA.....	57
LÄHTEET	62
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Oppilaiden häiriökäyttäytyminen on koulujen työrauhaa ja turvallisuutta vaarantava tekijä. Häiriökäyttäytyminen (engl. disruptive behavior) tarkoittaa ongelmallista käyttäytymistä, joka häiritsee opettajan mahdollisuutta opettaa tai käyttäytymistä, joka vaikeuttaa muiden oppilaiden osallistumista oppitunnin toimintaan (Flick 2011, 4)

Opetusalan Ammattijärjestö OAJ:n julkaisema järjestö- ja ammattilehti Opettaja tutki lukijakyselynä muun muassa työrauhaongelmia. Tulosten mukaan vain 4 % opettajista ei kärsinyt työrauhaongelmista. 20 % kärsi työrauhaongelmista usein ja 75 % kärsi työrauhaongelmista joskus. (Puustinen 2010.) Myös Saloviita (2007, 26–29) toteaa, että oppilaiden häiriökäyttäytyminen koulussa on lisääntynyt. Tämä vähentää hänen mukaansa opetustyön mielekkyyttä. Oppilaat asettavat suuria haasteita opettajille ja kouluille.

Aikaisempina vuosikymmeninä Kiviniemen (2000) tutkimustulokset olivat samansuuntaisia. Tutkimuksessa opettajien mielestä normeja uhmaava oppilaiden häiriökäyttäytyminen oli lisääntynyt vuosien saatossa. Tämä näkyy opettajien ja koko koulun arvovallan murenemisena ja oppilaiden aggressiivisen käyttäytymisen lisääntymisenä sekä perusopetuksen ylä- että alaluokilla. Hämäläinen & Ihalainen (2000) tutkivat pro gradu -tutkielmassaan häiriökäyttäytymistä pääkaupunkiseudun liikuntatunneilla. Häiriökäyttäytymistä esiintyi 20 %:lla oppilaista. Tätä on pidettävä merkittävänä häiriökäyttäytymisen lisääntymisenä, jos tuloksia verrataan 1980-luvun tilanteeseen. Erätuuli ja Puurulan (1990) mukaan 1980-luvulla työrauhaa häiritsti noin 10 % peruskoulun oppilaista, joista päivittäin häiritseviä oppilaita arvioitiin olevan 3–6 %. Vakavia työrauharikkomuksia esiintyi kuitenkin harvoin. Hämäläisen ja Ihalaisen tutkimuksen mukaan koulutyypillä, opetuskielellä, koulun sijainnilla ja ryhmäkoolla ei ollut vaikutusta häiriökäyttäytymiseen. Tutkimuksessa mainitaan Kivivuoren, Tuomisen & Aromaan (1999) tekemä tutkimus ”Mä teen mitä mä haluan”. Oppilaiden opettajiin kohdistama häirintä ja väkivalta Helsingin kouluissa 1997–1998, jonka mukaan Helsingin opettajat kokevat jonkin verran enemmän väkivallan uhkaa ja väkivaltaa oppilaiden taholta kuin muun maan yläasteiden opettajat. Tämä ei silti riitä selittämään häiriökäyttäytymisen kasvua.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen teettämässä kouluterveyskyselyissä 8. ja 9. luokan oppilaille ei voitu havaita vuosien 2004 ja 2005 ja 2013 tutkimusten välisellä ajanjaksolla muutosta huonompaan. Koulun työilmapiirissä oli ongelmia vuonna 2004 27 % vastanneiden mielestä, kun vastaava luku vuonna 2013 oli 26 %. Koulukiusattuna vähintään kerran viikossa kokevien prosenttiosuus pysyi samana (7 %) ja vähintään kerran viikossa koulukiusaamiseen osallistuneiden määrä pieneni (6 %, 4 %). Sen sijaan muiden kiusaamiseen osallistuminen lisääntyi. Vuonna 2013 myönteisesti vastanneiden osuus oli kasvanut 70 %. (THL 2013.) Melu ja kaiku sekä työympäristön rauhattomuus häiritsi kumpanakin vuonna noin neljäsosan opiskelua, väkivaltatilanteet 15 %. Myös ärtyneisyyttä ja kiukunpurkauksia lähes päivittäin kokevien määrä väheni 9 %:sta 8 %:iin. Oppilaiden vastauksia vertailtaessa työrauha on siis pysynyt samana tai jopa parantunut.

Ojentaminen ja kurinpitotoimet eivät ole kovin suosittuja aiheita nykyaikaisessa pedagogisessa kirjallisuudessa. Joitakin kirjoja aiheesta on kuitenkin kirjoitettu. Hunter-Carsch, Tiknaz, Cooper & Sage (2006) ja Charles (2005) käsittelevät muun muassa erilaisia teorioita ja opettajan ennakoivia toimenpiteitä asioiden parantamisessa. Eräs näissä teoksissa usein esiin tuleva asia eri syistä häiriköivien oppilaiden käsittelyssä on oikeanlaisen oppilaiden kohtaamisen ja ennen kaikkea kommunikoinnin merkitys. Painotus on siis opettajan ennakoivalla toiminnalla.

Tässä tutkielmassa kuvataan liikunnanopettajien ja rehtorien kokemuksia ja käsityksiä ojentamisen ja kurinpitotoimien merkityksestä turvallisen oppimisympäristön luomisessa. Pyrkimys on selvittää minkälaista ja kuinka paljon häiriökäyttäytymistä esiintyy, miten liikunnanopettajat ja rehtorit ratkaisevat kärjistyneet ongelmat ja oppilaista johtuvat, turvallisuutta vaarantavat tilanteet perusopetuksen yläluokkien liikuntatunneilla.

2 TURVALLISUUS KOULUSSA

2.1 Oikeus turvalliseen oppimisympäristöön

Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskelu- ja oppimisympäristöön (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 11; Perusopetuslaki 29 § 1 mom ; Poutala 2010, 44). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan oppimisympäristöllä tarkoitetaan tiloja ja paikkoja sekä yhteisöjä ja toimintakäytäntöjä, joissa opiskelu ja oppiminen tapahtuvat. Oppimisympäristö käsittää lisäksi välineet, palvelut ja materiaalit, joita opiskelussa käytetään. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 27.)

Lahtisen (2011, 248-249) mukaan opiskeluympäristön turvallisuus on laaja käsite. Sitä ei ole lain valmistelussa pyrittykään määrittelemään täsmällisesti. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että mitä tahansa koulussa tehdään, tulisi aina ottaa turvallisuusnäkökohdat huomioon. Oppilaalla voidaankin todeta olevan oikeus turvalliseen ja häiriöttömään koulunkäyntiin kotiovelta lähtiessään aina siihen saakka, kunnes hän sinne palaa. Koulumatkat, välitunnit, oppitunnit, ruokailu ja kaikki koulun toiminta, mukaan lukien kerhot ja retket, kuuluvat turvallisen opiskeluympäristön käsitteen alle.

Turvallisesta opiskeluympäristöstä ovat vastuussa monet tahot; toisaalta koulutuksen voimavarojen ja toimintaympäristön päättäjänä koulutuksen järjestäjä, oppilaitoksen toiminnan järjestämisestä vastaavana toiminnasta vastaava rehtori ja opetuksen käytännön järjestäjänä liikuntatunnilla liikunnanopettaja (Segercrantz 2001, 24). Määrärahojen puute ei ole peruste opiskeluympäristön tai opiskeluolosuhteiden turvallisuuden tinkimisestä (Segercrantz 2001, 24; Poutala 2010, 84).

Segercrantz (2001, 27) kertoo, että toiminnasta vastaava rehtori on vastuullinen yksikkönsä toiminnan järjestämisestä, mikä tarkoittaa sekä opetuksen järjestämistä että fyysisen ympäristön ja laitteiden turvallisuutta. Rehtorilla on velvollisuus huolehtia siitä, että liikunnan opetuksen tilat, ryhmät, valvonta ja liikunnan käytännön järjestäminen takaavat oppilaille oikeuden turvalliseen opiskeluympäristöön. Poutala (2010) toteaa, että opetuksen järjestäjä, yleensä kunta, huolehtii siitä, että opetukseen tarkoitettut tilat ja välineet ovat turvallisia.

Koululaeissa säädetyt velvollisuudet ja vastuut koskevat opetuksen järjestäjää ja vain poikkeuksellisesti muita. Johtosääntöjen ja muiden kuntalain mukaisten delegointimahdollisuuksien vuoksi lopullinen toimivalta on jaettu eri kunnallisille toimielimille ja viranhaltijoille, ja yhä enenevässä määrin virkamiehille, esimerkiksi koulun toiminnasta vastaavalle rehtorille. Poutala (2010 19–20, 37, 44.)

Vaikka edellisen perusteella koulutuksen järjestäjä on velvollinen huolehtimaan turvallisuudesta opiskeluympäristöstä, opettaja on kuitenkin viime kädessä vastaamassa siitä, miten ja minkälaisissa olosuhteissa liikunnanopetus tapahtuu. Vaikka opetussuunnitelma velvoittaa opettajaa työssään, on hänen aina muistettava ottaa huomioon opetuksen turvallisuus. Toisin sanoen opettaja vastaa käytännössä siitä, että liikunta tapahtuu turvallisissa olosuhteissa. Opettajan on huolehdittava siitä, että liikuntatila ja välineet ovat ennen opetuksen alkua kunnossa. Jos opettaja havaitsee tiloissa tai välineissä vikoja, on hänen estettävä niiden käyttö ja ilmoitettava viipymättä rehtorille asiasta. Edellä kuvattu velvollisuus koskee kaikkia liikuntatunteja riippumatta siitä, kenen ylläpitämissä tiloissa liikunnanopetus tapahtuu. Jos liikuntatunneilla on mukana kouluavustajia tai oppilaiden henkilökohtaisia koulunkäyntiavustajia, heille voidaan antaa toimenkuvansa mukaisia tehtäviä. Silti on muistettava, että liikunnanopettaja on jakamattomassa vastuussa opetuksesta ja oppilaista. (Segercrantz 2001, 27–28.) Perusopetuslain mukaan koulun opettajat ja rehtori ovat velvoitettuja ilmoittamaan tietoon tulleesta koulussa tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta tai väkivallasta niihin syyllistyneen ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle (Perusopetuslaki 29 § 7 mom.).

2.2 Koulun ja vanhempien vastuut sekä oppilashuolto

Suomessa luotetaan opettajien osaamiseen, vastuuntuntoisuuteen ja ammattietiikkaan. Opetusta ohjataan etäältä ilman yksityiskohtaisia normeja tai ohjeita, joten paikallinen päätösvalta korostuu. Tästä huolimatta opettajien tulisi olla tietoisia heitä ohjaavasta lainsäädännöstä. (Kangasoja 2013, 587.)

Kaikilla yhteiskunnan jäsenillä on oikeus, mutta toisaalta velvollisuus tietynasteisen perusopetuksen saamiseen ja vastaanottamiseen. Oppivelvollisuus merkitsee yksilön kannalta myös sitä, että yhteiskunta rajoittaa pakottavin normein yksilön omaa vapautta päättää omasta

käyttäytymisestään. Myös muun kuin oppivelvollisuusopetuksen toimeenpanoon sisältyy useita normeja, joiden perusteella opetushenkilöstö voi tosiasiallisin toimin tai päätöksin kohdistaa oppilaisiin yksipuolisesti velvoittavia käskyjä ja kieltoja. Opetustoimiala sijoittuu yhteiskunnassa julkisen palvelutuotannon sektorille, joten toimialaan liittyy siten olennaisesti myös tietynasteista julkisen vallan käyttöä. Näin ollen siis opettajan työhön liittyy yleensä julkinen asema ja julkisen vallan käyttö. (Suopohja & Liusvaara 1998, 28.) Julkisen vallan tehtävien toiminnasta vastaavat virkamiehet, joiden velvollisuus on julkista valtaa käyttäessään noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä kaikilta osin. Tämä velvollisuus synnyttää samalla vastuun. Koska opetustoiminta on viranomaistoimintaa, koskee opettajia, rehtoreita ja johtajia virkamiehiä velvoittava lainsäädäntö ja muut ohjaavat normit ja ohjeet. (Kangasoja 2013, 588–599.)

Virkamiehillä on muita työntekijöitä laajempi vastuu virheistään. Virkamies itse vastaa virkatoimiensa lainmukaisuudesta. Mikäli virkatehtävässään oleva virkamies toimii lain tai virkavelvollisuuksiensa vastaisesti tai laiminlyö tehtäviään, tekee hän virkavirheen. Vastuun kokonaisarviointiin liitetään, miten oppilas on tilanteessa toiminut ja osaltaan aiheuttanut vastuutapahtuman. Arvioitaessa oikeudellista vastuuta, otetaan usein myös huomioon oppilaan toimintaa ja muitakin säännöksiä. (Kangasoja 2013, 590.)

Vastuun kannalta opetustoimi ei muodosta omaa oikeudellista järjestelmää, vaan sattuvat vastuutapahtumat arvioidaan samojen oikeussääntöjen ja teorioiden mukaan kuin vastuutapahtumat muillakin julkisen sektorin toimialoilla. Näin ollen ei siis ole olemassa opetustoimen vahingonkorvauslakia, koulun virkamiesoikeutta tai koulun rikoslakia. Oppilaitoksessa tapahtunut yleisessä rikoslaissa rangaistavaksi säädetty rikos, kuten esimerkiksi pahoinpitely, tulee arvioitavaksi samojen säännösten mukaan kuin se tulisi arvioitavaksi muualla yhteiskunnassa. Samalla tavalla vahingonkorvausvastuun määrittäminen pahoinpitelyllä aiheutetusta vahingosta tapahtuu vahingonkorvauslain ja yleisten vahingonkorvausoikeudellisten periaatteiden mukaisesti. Vahingonkorvauslaissa on tosin säännöksiä, jotka koskevat alaikäisen tai oppilaan aiheuttamaa vahinkoa. (Suopohja & Liusvaara 1998, 42.)

Opetustoimen henkilökunnan lisäksi oppilaiden toiminta saattaa aiheuttaa vastuutapahtumia. Näitä ovat tahattomien vahinkojen lisäksi yhä enenevässä määrin selviä koulu yhteisöön tai opettajiin kohdistuvia oikeudenvastaisia tekoja. Näitä ovat esimerkiksi omaisuuden

kohdistuvat vahingonteot, opettajiin kohdistuvat loukkaukset ja koulukiusaaminen. Vastuu lasten ja nuorten koulussa tapahtuneista oikeudenvastaisista teoista ja häiriökäyttäytymisessä sekä niistä johtuvista korvausvastuista saattaa johtaa kysymykseen opetushenkilökunnan valvontavastuusta toimivellisuudesta ko. tekojen ja vahinkojen estämiseksi. Samoin tulee ottaa huomioon vanhempien vastuu. Näin ollen vastuukysymykset muodostavat aina kokonaisuuden, joka edellyttää kaikkien vastuuketjun osien tarkastelua. Vastuiden arviointiin liittyy yleensä erityispiirteitä siitä johtuen, että tapauksissa on osallisena alaikäisiä lapsia tai nuoria, joiden kyky arvioida asioiden syy-seuraussuhteita on puutteellinen. Tämä on usein otettu huomioon jo suoraan lakien säännöksissä. Tämän lisäksi tuomioistuimilla on mahdollisuus ottaa eri tavoin huomioon tekijöitä, joilla on vaikutusta alaikäisten oman vastuun arviointiin samoin kuin opettajien ja muiden oppilaista vastaavien henkilöiden vastuuseen. (Suopohja & Liusvaara 1998, 43.)

Huoltajilla on ensisijainen vastuu lapsen ja nuoren kasvatuksesta. Koulu tukee kotien kasvatustehtävää ja vastaa oppilaan kasvatuksesta ja opettamisesta kouluyhteisön jäsenenä. Opetuksen järjestäjällä on vastuu kodin ja koulun yhteistyön edellytysten kehittämisestä. Lähtökohtana on luottamuksen rakentaminen, tasavertaisuus ja keskinäinen kunnioitus. Koulun henkilöstön aloitteellisuutta ja henkilökohtaista vuorovaikutusta huoltajien kanssa sekä muutoin monipuolista viestintää tarvitaan yhteistyön onnistumiseksi. Tätä kodin ja koulun yhteistyötä toteutetaan sekä yhteisö- että yksilötasolla. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 34–35.) Lainsäädännöllä ei huoltajia kuitenkaan voida pakottaa yhteistyöhön koulun kanssa. Yhteiskunta ei voi reagoida vanhempien tai huoltajien yhteistyöstä kieltäytymiseen tai passiivisuuteen muulloin kuin silloin, jos nämä laiminlyövät velvollisuutensa huolehtia lastensa opetusvelvollisuudesta. Tällöin vanhemmat tai huoltajat voidaan tuomita sakkoon. Lisäksi lastensuojelulain perusteella lastensuojeluviranomaiset saattavat ryhtyä toimiin. (Poutala 2010 56, 58.)

Oppilashuolto (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa opiskeluhuolto) liittyy läheisesti koulun kasvatus- ja opetustehtävään. Oppilashuolto tarkoittaa oppilaan hyvän oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämistä sekä niiden edellytyksiä lisäävää toimintaa kouluyhteisössä. Sitä toteutetaan ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä ja koko kouluyhteisöä tukevana yhteisöllisenä oppilashuoltona. Oppilailla on lisäksi lakisääteinen oikeus yksilökohtaiseen oppilashuoltoon. Oppilaalla on oikeus sellaiseen maksuttomaan oppilashuoltoon, jota opetukseen osallistuminen edellyttää. (Opetussuunnitelman perusteet

2014, 79.) Vastuu opiskeluhuollosta on koulutuksen järjestäjällä. Se toteutetaan yhteistyössä opetustoimen ja sosiaali- ja terveystoimen opiskeluhuoltopalveluista vastuussa olevien viranomaisten kanssa niin, että opiskeluhuollosta muodostuu toimiva ja yhtenäinen kokonaisuus. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 9 § 1 mom.)

Oppilashuollon toteuttamista, arviointia ja kehittämistä varten tulee laatia koulukohtainen oppilashuoltosuunnitelma. Tästä vastaa opetuksen järjestäjä. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä koulun henkilöstön, oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa. Koulukohtainen oppilashuoltosuunnitelma sisältää seuraavat asiat:

1. Oppilashuollon kokonaistarve ja käytettävissä olevat oppilashuoltopalvelut
2. Yhteisöllinen oppilashuolto ja sen toimintatavat
3. Yksilökohtaisen oppilashuollon järjestäminen
4. Oppilashuollon yhteistyön järjestäminen oppilaiden ja heidän huoltajiensa kanssa
5. Oppilashuoltosuunnitelman toteuttaminen ja seuraaminen

(Opetussuunnitelman perusteet 2014, 85–86; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 13 § 2 ja 4 mom.)

2.3 Koulun järjestyssäännöt

Opetuksen järjestäjän tulee hyväksyä järjestyssäännöt tai antaa järjestysmääräykset, joilla edistetään muun muassa järjestystä, opiskelun esteetöntä sujumista sekä turvallisuutta. Järjestyssäännöissä tai järjestysmääräyksissä voidaan antaa määräyksiä koskien muun muassa turvallisuuden käytännön järjestelyistä, asianmukaisesta käyttäytymisestä sekä koulun omaisuuden käsittelystä, koulun tilojen siisteydestä huolehtimisesta sekä oleskelusta ja liikkumisesta koulurakennuksissa ja koulun alueella. (Perusopetuslaki 29 § 3 ja 5 mom.)

Järjestyssääntöjen laadintaan ja niiden muutosesityksiin osallistuvat opettajakunta, oppilaskunta ja mahdollinen johtokunta. Vaikka järjestyssääntöjen sisältö on koulukohtaisesti päätettävissä, tulee niiden sisältää sekä koulun päivittäistä toimintaa koskevat ohjeet että tieto siitä, mitä järjestyssääntöjen rikkomisesta seuraa. Näiden lisäksi säännöissä tulee rajata se alue, jonka sisällä järjestyssääntöjä on noudatettava. Järjestyssäännöt ja niiden sisältö tulisi

saattaa oppilaiden ja heidän huoltajien tietoon, jotta niihin voitaisiin myöhemmin tarvittaessa vedota. (Pirhonen, Ahvenainen, Kokko, Liusvaara, Karhuvirta & Valkamo 1999, 11–12.) Mikäli oppilas tahallaan rikkoo järjestyssääntöjä, häntä kohtaan voidaan ryhtyä tarpeellisiin kurinpitotoimiin (Pirhonen ym. 1999, 12). Oppilaan pitää osallistua opetukseen ja suorittaa tehtävänsä tunnollisesti sekä käyttäytyä asiallisesti (Perusopetuslaki 35 §; Pirhonen ym. 1999, 12). Oppilaan tulee edelleen noudattaa koulun järjestyssääntöjä sekä käsitellä huolellisesti koulun omaisuutta, vaikkakaan näistä ei erityistä säännöstä ole (Pirhonen ym. 1999, 12). Vahingonkorvauslaissa säädetään oppilaan velvollisuudesta korvata aiheuttamansa vahinko. Vahingosta tulee ilmoittaa oppilaan huoltajalle tai tämän muulle lailliselle edustajalle. (Perusopetuslaki 35 § 3 mom.; Vahingonkorvauslaki.)

3 TURVALLISUUS LIKUNNANOPETUKSESSA

3.1 Liikunnanopetuksen erityispiirteet

Liikunnanopetukseen sisältyy monia turvallisuuteen liittyviä tekijöitä. Monet liikuntalajit ja -ympäristöt muodostavat jo itsessään turvallisuusriskin. Monilla liikuntapaikoilla on valmiiksi omat turvallisuus- ja järjestyssääntönsä, joita on noudatettava ja niistä on kerrottava oppilaille selkeästi. Siitä huolimatta kaikissa liikuntaympäristöissä on mietittävä turvallisuustekijät ja -ohjeet tapauskohtaisesti. Liikunnanopettajan on hyvä kertoa uuden ympäristön vaatimuksista ja säännöistä ennen varsinaista toimintaa. (Seegercrantz 2001, 14, 21.)

Olemassa olevien riskien takiaakin vuosi- ja tuntisuunnitelmat on tehtävä erityisen huolellisesti, ja niissä on otettava turvallisuusriskien lisäksi ehdottomasti huomioon oppilaiden kehitysvaihe ja taitotaso. Jos joukossa on erityishuomiota vaativia lapsia, esimerkiksi liikuntarajoitteisia, on opettajan eriytettävä opetusta tarpeen mukaan. Jos opettaja jakaa ryhmän pienempiin osiin, on hänen oltava aina sen ryhmän toiminnassa mukana, jossa yleisesti arvioiden tehdään vaarallisiksi katsottavia tehtäviä. (Seegercrantz 2001, 14, 28.)

Koska liikunnanopetuksen paikat ovat joissain tapauksissa varsinaisen koulualueen ulkopuolella, ovat niihin liittyvät vastuukysymykset joskus hankalia. Parasta olisi tehdä kirjallinen suunnitelma eri liikuntapaikoille siirtymisestä ja hyväksyttää se koulutuksen järjestäjän toimitelillä. Jos näin on toimittu, vahinkotilanteessa opettaja ei ole yksin vastuussa siirtymisjärjestelyistä. Jos koulupäivä päättyy liikuntatuntiin, yksittäisten oppilaiden kotiin meno suoraan suorituspaikalta voidaan sallia vain, jos opettajan harkinnan perusteella ja huoltajan kanssa tehdyn sopimuksen perusteella tämä on oppilaan ikä ja kehitystaso huomioon ottaen perusteltua. (Seegercrantz 2001, 29.) Myös Poutala (2010, 78–79) pitää tärkeänä, että olisi syytä miettiä, miten koulun ulkopuolella sijaitsevilla opetustiloilla kyetään huolehtimaan oppilaiden ja opettajien turvallisuudesta. Myös hän pitää tärkeänä, että laadittaisiin ohjeet koulun käyttämille liikuntapaikoille siirtymisestä ja toiminnasta koulun ulkopuolella kohdattavien uhkien varalta. Esimerkiksi kun koulun pihalle tai koulurakennukseenkin voi toisinaan pyrkiä päihtynyt henkilö tai joukko ojentamaan opettajia tai oppilaita, on tähän vielä suurempi mahdollisuus koulun ulkopuolella. Koululle voidaan hankkia avuksi poliisi, sillä tunkeutuminen ja häirintä saattaa hyvinkin täyttää julkisrauhan

rikkomisen tunnusmerkistön. Urheilukenttä sen sijaan on avoin kaikkien halukkaiden harrastuspaikka, johon myös häiritsejillä on pääsy. Kaikissa tapauksissa koululla ja opettajalla on vastuu siitä, että oppilaiden turvallisuudesta huolehditaan siirtymistilanteissa sekä liikuntapaikoilla.

Tilojen ja välineiden lisäksi oppilaiden oma toiminta vaikuttaa oppituntien turvallisuuteen, erityisesti liikuntatunneilla muun muassa oppiaineen fyysisyyden vuoksi. Liikuntatuntien erityispiirteenä on fyysinen toiminta, jossa taitavuus tai taitamattomuus voi erottua muille oppilaille selvemmin kuin tiedollinen osaaminen. Liikuntataitojen on jopa todettu olevan yhteydessä nuorten minäkäsitykseen ja itsearvostukseen. (Huisman 2004, 87–88) Liikuntakasvatuksella on todettu olevan laaja-alaisia vaikutuksia oppilaan kokonaispersoonallisuuden ja identiteetin kehitykseen. Liikuntatunteihin liittyy usein erilaisia tunteita, joiden tunnistamisen ja hallinnan oppiminen on osa liikuntatuntien tavoitteita. (Huisman & Nissinen 2005, 25–46.)

Opettajilla on erityinen velvollisuus ohjata ja valvoa oppilaita. Turvallisuudesta huolehtiminen, ohjaus ja valvonta muodostavat yhdessä tärkeän kokonaisuuden. Opettajien velvollisuus on neuvoa ja opastaa oppilaita. Opettajan velvollisuus on järjestää opetus niin, että hän pystyy ennakoimaan turvallisuuteen vaikuttavat, heikentävät seikat ja ehkäistä tapaturmat. Varsinkin liikunnanopetuksessa valvonnan riittävyttä ja sen suhdetta syntyvien tilanteiden ennakoitavuuteen ei ole helppo määritellä, sillä liikunnanopetukselle on ominaista toiminnan moninaisuus. Opettaja ei voi joka tilanteessa valvoa oppilaita. Koulussa tulisi kuitenkin toteuttaa ohjausta ja valvontaa riittävästi, jotta yleisen elämäkokemuksen mukaan kyseisissä olosuhteissa ei vahinkojen syntyminen olisi ennalta arvattavissa. (Kangasoja 2013, 590.)

Tietyt ulkoliikuntamuodot ovat erityisen hankalasti valvottavissa ja luovat liikunnanopettajalle toisinaan hankalan tilanteen vastuun kannalta. Hyvänä esimerkkinä tästä on taannoinen tapaturma pulkkamäessä, jonka seurauksena OAJ julkaisi sivuillaan tiedotteen, jossa harkittiin sellaisten liikuntalajien opetuksen kieltämistä jäseniltään, joissa oppilaiden jatkuva valvominen on mahdotonta. Mainitut lajit olivat maastojuoksu, murtomaahiihto, suunnistus ja laskettelu. OAJ:n puheenjohtaja Olli Luukkainen pohti, että koulussa ei enää voi sattua yhtään vahinkoa tai tapaturmaa ilman syyllistä opettajien tai rehtorin tahoilta. Hän arvosteli sitä, että yhteiskunta lietsoo pelkäämään koko ajan juridisia seurauksia. (OAJ 2013).

3.2 Sisäliikunta

Kangasoja (2013, 594) toteaa, että työturvallisuuslaissa edellytetään työvälineiltä ja muiden laitteiden käytöltä turvallisuutta. Työssä saa käyttää vain sellaisia koneita, työvälineitä ja laitteita, jotka ovat niitä koskevien säännösten mukaisia ja kyseiseen työhön ja työolosuhteisiin sopivia ja tarkoituksenmukaisia. Liikunnanopettajan työssä monet liikuntavälineet ovat työturvallisuuslaissa mainittujen kaltaisia. Työturvallisuuslakia sovelletaankin opettajan työssä.

Telineet, laitteet ja muut välineet liikuntatilaan hankkii liikuntatilan ylläpitäjä. Välineiden on sovelluttava mitoitukseltaan kaikille eri käyttäjäryhmille lapset ja erityisryhmät huomioon ottaen. Asianmukaisten turvallisuus- ja käyttöohjeiden tulee olla koko ajan nähtävissä. (Segercrantz 2001, 15–16.)

Liikuntatilan ylläpitäjä eli oppilaitoksissa yleensä myös koulutuksen järjestäjä on vastuussa välineiden säännöllisestä tarkastuksesta ja huollosta. Koulutuksen järjestäjä on myös velvollinen huolehtimaan ja vastaamaan siitä, että ulkopuolisilta hankittavat palvelut koulutuksen järjestäjän hallinnoimien tilojen ja alueiden ulkopuolella ovat turvallisia ja suorituspaikat ovat kunnossa. Jos esimerkiksi kunta on koulutuksenjärjestäjä ja ostaa uimahallipalvelut ulkopuoliselta ylläpitäjältä, on kunnan tehtävä uimahallin ylläpitäjän kanssa sopimus, joka koskee uinninopetuksen ja uimahallissa tapahtuvan liikunnan turvallisuudesta. Samoin, jos liikunnanopetukseen liittyen oppilaille esitellään eri liikuntalajeja ulkopuolisten esittelijöiden toimesta, on liikunnanopettajilla erityinen vastuu siitä, että esittelyt tapahtuvat turvallisesti ja siten kuin opettaja on ulkopuolisen kanssa sopinut. Kunnan täytyy myös huolehtia, että sopimuskomppani täyttää sopimuksen velvoitteet. (Segercrantz 2001; 26, 28, 30, 53.)

Liikuntatilojen ja -välineiden tarkistamisessa on kiinnitettävä erityishuomiota kattoon asennettaviin välineisiin ja erityisesti niiden toimivuuteen, kiinnitysten, sisältö- ja turvavajereiden kuntoon sekä nivelten kulumisiin ja varmistuksiin. Niiden kunnan tarkastajan täytyy olla asiantunteva yritys tai henkilö, koska esimerkiksi korirenkaiden ja köysien tarkistamisen on tapahduttava niiden käyttöä vastaavissa tilanteissa riittävän usein. Kuntosalilaitteiden huolto ja tarkastus on suoritettava vuosittain. (Segercrantz 2001, 15–16, 26.)

Liikuntatilan välineiden tarkastuksista tulee kirjoittaa pöytäkirja, jonka allekirjoittavat tekninen tarkastaja ja liikuntatilan ylläpidosta vastaava henkilö tai hänen edustajansa. Liikuntaa opettavan opettajan tulisi olla mukana tarkastuksissa. (Segercrantz 2001, 15–16.)

Liikuntatunneilla liikunnanopettajan tehtävänä on varmistaa, että välineet ovat moitteettomassa kunnossa. Opettaja tulee myös ohjata oppilaita välineiden kunnan tarkkailuun. Mahdollisista vioista ja puutteista on ilmoitettava viipymättä liikuntatilan ylläpitäjälle. Valvonnasta vastaavan henkilön on korjautettava välineet heti, poistettava ne kokonaan käytöstä tai laitettava ne käyttökieltoon. (Segercrantz 2001,15–16.)

3.3 Vesiliikunta

Vesiliikunta vaatii aivan erityistä huomiota turvallisuuteen ja vastuukysymyksiin liittyen. Jos ryhmässä on pieniä lapsia tai paljon uimataidottomia, sitä enemmän on kiinnitettävä huomiota turvallisuusseikkoihin. Uintitunneilla vastuu oppilaista, on uintitunneista vastaavalla uimaopettajalla. Jos luokalle käytetään ulkopuolista uimaopettajaa, on vastuu ryhmästä hänellä opetuksen aikana. Lisäksi käytössä olevan uimahallin uimavalvojalla on vastuu kaikista asiakkaista eli myös koululuokista. (Segercrantz 2001, 19.)

1970-luvulta lähtien on laadittu uinninopetuksen järjestämistä ja valvontaa koskevia sopimuksia opettajia edustavan yhdistyksen ja kunnan välillä. Uinninopetusta koskevat päätökset järjestäjän ja uimahallin ylläpitäjän mukaan. Jokaisen liikuntaa opettavan opettajan on selvitettävä yhdessä OAJ:n paikallisyhdistyksen kanssa voimassa olevien sopimusten sisällöt ja mahdolliset muutostarpeet. (Segercrantz 2001, 30.)

Oleellisinta onnettomuuksien välttämiseksi ja opettajan vastuun kannalta on se, että uimahallihenkilökunnan ja opettajan valvonta- ja vastuualueet on määritelty. Eniten käytössä ollut ja sopiva käytäntö noudatettavaksi on periaate, jossa uimahallin henkilökunta valvoo allastilat ja opettaja sauna-, pesu- ja pukeutumistilat. (Segercrantz 2001, 30.) Tosin Poutala (2010, 112) toteaa, että tuomioistuintratkaisujen perusteella opettajat eivät voi luottaa siihen, että valvojat hoitavat valvontatehtävänsä. Opettajat ovat jakamattomassa kokonaisvastuussa myös uimahallissa toteutettavan liikunnan aikana. Jos uimaopetus on annettu pätevän uimaopettajan hoidettavaksi, voidaan ajatella, että opettajalla ei kohtuudella ole vastuuta tämän uimaopetuksesta. Kuitenkin, jos esimerkiksi uimaopettaja vie oppilaat uimatoriin

hyppäämistä varten, tulisi opettajan estää uimaopettajan aiheet, sillä uimahypyt eivät ole enää opetussuunnitelman mukaista uimaopetusta.

4 KURI JA KURINPITOMENETELMÄT

4.1 Kuri ja rangaistus käsitteinä

Kurilla tarkoitetaan jossakin henkilöryhmässä vallitsevaa valvottua (hyvää) järjestystä, kuuliaisuutta, tottelevaisuutta tai komentoa. Kurinpidolla taas tarkoitetaan kurin ylläpitämistä esimerkiksi viranomaisen hallintomenettelynä, johon sisältyy esimiehen valtuus määrätä alaiselleen erityisiä kurinpitorangaistuksia. Rangaistuksella tarkoitetaan rikoksesta, rikkomuksesta tai muusta vastaavasta sen tekijälle tuomittua, määrättyä tai aiheutunutta epämiellyttävää seurausta; ojennusta. (Kielitoimiston sanakirja)

Hirsjärvi (1983, 157) toteaa olevan kahdenlaista rankaisua: vastenmielisen kokemuksen aikaansaaminen reaktion tai toiminnan jälkeen (esimerkiksi kielletyn teon jälkeinen puhuttelu) ja myönteisen elämyksen poistaminen reaktion tai toiminnan jälkeen (esimerkiksi joidenkin oikeuksien poistaminen). Lahdes (1997, 140) kertoo rankaisemisen olevan kielteinen toimenpide. Siihen ei tulisi turvautua, ellei siihen ole pakonomaista edellytystä. Paljon käytettynä rangaistus menettää tarkoitustaan ja tehoaan.

Sipinen (1969) yhdistää käsitteet kuri ja rangaistus siten, että ne muodostavat laadultaan positiivisen tai negatiivisen alaisen käytöksen kontrollin, jossa ylemmässä asemassa oleva säätelee noudatettavia tapoja. Negatiivinen kontrolli merkitsee jonkinlaista alaiseen aiheutettavaa tahallista tyytymättömyyttä. (Sipinen 1969, 23.)

Sipisen (1969) mukaan kurinpidolla tarkoitetaan vallan käyttöä, jonka vuoksi kuri-käsitteen ala riippuu suuresti vallalle ja sen ilmenemismuodoille myönnettävään arvoon yleisestä asennoitumisesta. Hän mainitsee vuonna 1969 muutaman vuosikymmenen perspektiivistä tarkasteltuna suhtautumisen kurinpitomenettelyihin muuttuneen suuresti. (Sipinen 1969, 23.) Hän käyttää esimerkkinä Lanun (1963) tekstiä:

Sosiaalisen kontrollin... keinot ja menetelmät ovat joutuneet tarkistuksen alaisiksi. Vanhastaan käytössä olleet ja koetut keinot, nimenomaan negatiivisluonteiset – rangaistukseen, hylkäämiseen, tuomitsemiseen ja eristämiseen tähtäävät – ovat syrjäytymässä tai

niiden merkitys on vähenemässä... Menetelmät ovat muuttuneet tai muuttumassa luonteeltaan positiivisiksi. (Sipinen 1969, 23; Lanu 1963, 627.)

Lainaus on vanha, mutta se osoittaa ajassa tapahtuvaa muutosta, joka pätee myös nykypäivänä. Suhtautuminen kuriin ja kurinpitokeinoihin muuttuu jatkuvasti.

Lampela (1970) tutki oppikoulun rangaistusten ansionmukaisuutta ja rangaistuksia lieventäviä tai raskauttavia oppilaan ominaisuuksia. Tutkimuksessaan hän mainitsee, että yhteiskunnassa käytetään rangaistusta joko tavoitteena tai keinona. Kyse on tavoitteesta, jos sillä pyritään rikkojan teon sovittamiseen. Tällöin yleensä halutaan kostaa rangaistuksen tekijälle. Vaikka tätä käytäntöä pidetään vanhentuneena, sitä käytetään edelleen esimerkiksi oppilaan tahallisesti vahingoittaman luokan irtaimiston aineellisten vahinkojen korvaamisessa. (Lampela 1970, 3.)

Yleisempää kuin rangaistuksen käyttö teon sovittamisena, on käyttää sitä joko yleisestävänä tai erityisestävänä keinona. Yleisestävänä keinona käytettäessä rangaistuksella pyritään pelotusvaikutuksella estämään muita tekemästä samaa rikkomusta. Tällainen rangaistusmuoto on melko ankara. Koulussa tällainen rangaistustapa toimii muille oppilaille varoittavana esimerkkinä. Tarkoitus on estää epäsuotuisan käyttäytymisen leviäminen. Erityisestävänä keinona rangaistuksella pyritään vaikuttamaan rikkojaan niin, ettei hän enää tekisi uusia rikoksia. Tämä keino perustuu rangaistuksen pelotusvaikutukseen tai siihen, että rangaistus toimii sosiaalistavana tekijänä eli rangaistuksen aikana rikkomuksen tekijä sopeutuu yhteiskunnan normeihin. Ensikertalaiselle rangaistus on lievä, uudelleen rikkoneelle annetaan ankarampi rangaistus. (Lampela 1970, 3–5.)

4.2 Kuri koulussa

Oppilaalla on velvollisuus osallistua perusopetukseen niin, että hän käyttäytyy asiallisesti ja suorittaa tehtävänsä tunnollisesti. Jos oppilas ei noudata tätä laissa hänelle säädettyä velvollisuutta, voi opetuksen järjestäjä kohdistaa häneen rangaistuksia, mutta myös viedä poliisiin tutkittavaksi sellaiset teot, jotka täyttävät rikoksen tunnusmerkistön. (Lahtinen 2011, 253.)

4.2.1 Viralliset kurinpitomenetelmät

Kurinpitokeinot perusopetuksessa voidaan jakaa 1) ojentamiskeinoihin ja 2) kurinpitorangaistuksiin. (Kuullaa, Mustonen, Poutala & Tuhkiainen 1996). Ojentamisen määrittelyä ei oikeastaan lainsäädännössä esiinny. Perusopetuslaissa termi esiintyy, mutta selitystä termille ei anneta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 ei mainita ojentamista sanallakaan. Lahtinen (2011) pitää ojentamisena ainakin sellaisia perusopetuslaissa mainittuja kurinpitokeinoja, jotka eivät ole kurinpitorangaistuksia. Poikkeuksen tekevät unohtuneiden kotitehtävien tekeminen koulun jälkeen sekä oppilaan opetukseen osallistumisen epääminen enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi. Jälkimmäinen on Lahtisen mukaan ennemminkin turvaamistoimenpide, kuin ojentamis- tai kurinpitokeino. (Lahtinen 2011, 264, 288.) Kurinpitorangaistuksia ovat kirjallinen varoitus ja määräaikainen erottaminen (Perusopetuslaki 36 § 1 mom.).

Perusopetuslain 36 §:ssä mainitaan, että oppilaalle voidaan määrätä jälki-istuntoa enintään kaksi tuntia tai antaa kirjallinen varoitus, jos hän häiritsee opetusta tai muuten rikkoo koulun järjestystä tai menettelee vilpillisesti. Vuoden 2014 alusta voimaan tulleen muutoksen jälkeen jälki-istunnossa voidaan teettää erilaisia kirjallisia tai suullisia tehtäviä tai harjoituksia, joiden tulee olla opetusta, kasvatusta ja kehitystä tukevia. Tehtävien tulee olla oikeassa suhteessa oppilaan tekoon tai laiminlyöntiin sekä ikä ja kehitystaso huomioon ottaen oppilaalle sopivia. Edelleen oppilas voidaan myös velvoittaa istumaan hiljaa jälki-istunnon ajan. (Perusopetuslaki 36 § 1 ja 5 mom.)

Vakavassa rikkomuksessa, tai jos oppilas, saatuaan jälki-istuntoa tai kirjallisen varoituksen, jatkaa edellä mainittua epäasiallista käyttäytymistä, voidaan hänet erottaa enintään kolmeksi kuukaudeksi. Oppilas, joka häiritsee opetusta, voidaan määrätä poistumaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan, tai koulun järjestämästä tilaisuudesta. Oppilaan opetukseen osallistuminen voidaan myös evätä, kuitenkin enintään lopputyöpäivän ajaksi, mikäli on olemassa vaara, että toisen oppilaan tai koulussa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus kärsii oppilaan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen takia, tai jos opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käyttäytymisen takia. (Perusopetuslaki 36 §.)

Jälki-istunnosta ja oppilaan määräämisestä poistumaan luokkahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan sekä tehtävien suorittamisesta työpäivän päätyttyä päättää oppilaan opettaja. Oppilaan määräämisestä poistumaan koulun järjestämästä tilaisuudesta päättää rehtori tai opettaja. Opetuksen epäamisestä päättää rehtori. (Perusopetusasetus 18 §.)

Ennen kuin oppilaalle voidaan määrätä jälki-istuntoa, antaa hänelle kirjallinen varoitus tai määräaikaisesti erottaa, täytyy toimenpiteeseen johtava teko tai laiminlyönti yksilöidä, on kuultava oppilasta ja hankittava muu tarpeellinen selvitys. Oppilaan huoltajalle on annettava tilaisuus tulla kuulluksi ennen oppilaalle annettavaa kurinpitorangeistusta. Muista 36 §:ssä tarkoitetuista toimenpiteistä tulee ilmoittaa oppilaan huoltajalle ja opetuksen epäamisestä tarvittaessa viranomaiselle, joka hoitaa sosiaalihuollon toimeenpanoon kuuluvia tehtäviä. Määräaikaisesta erottamisesta ja kirjallisesta varoituksesta tulee antaa päätös. Muut 36 §:ssä tarkoitettut toimenpiteet tulee kirjata. Jotta oppilas ei jäisi muusta vuosiluokkansa oppilaista jälkeen, tulee opetuksen järjestäjän järjestää erotetulle oppilaalle opetus. Erotetulle oppilaalle laaditaan HOPS. (Perusopetuslaki 36a §.)

Määräaikaisesta erottamisesta voidaan valittaa, jolloin päätöksen täytäntöönpano voidaan esim. kieltää tai se voidaan määrätä keskeytettäväksi, paitsi jos oppilas on käyttäytynyt niin väkivaltaisesti tai uhkaavasti, että toisen oppilaan tai koulussa tai muussa opetustilanteessa työskentelevän henkilön turvallisuus on kärsinyt tai vakavasti vaarantunut ja on olemassa ilmeinen vaara, että kyseinen käyttäytyminen toistuu. Tällöin voidaan määräaikainen erottaminen panna täytäntöön sen estämättä, että päätös ei ole lainvoimainen (Hallintolainkäyttölaki 31 § 1 ja 2 momentti, 32 §; Perusopetuslaki 36a §.) Määräaikaisesta erottamispäätöksen täytäntöönpanosta lainvoimaa vailla olevana sekä täytäntöönpanon alkamisen ajankohdasta on päätettävä samalla, kun määräaikaisesta erottamisesta päätetään (Perusopetuslaki 36a §). Taulukossa 1 on esitetty kaikki lainmukaiset kurinpitomenetelmät perusopetuksessa ennen vuoden 2014 alussa voimaan astunutta perusopetuslakiuudistusta.

TAULUKKO 1. Viralliset kurinpitokeinot perusopetuksessa ennen vuoden 2014 perusopetuslakiuudistusta.

Kurinpito	Kuuleminen	Ilmoitus	Kirjaaminen	Toimivalta	Huom!
<p>Häiritsevä käytös</p> <ul style="list-style-type: none"> • luokasta tai muusta opetustilasta poistaminen jäljellä olevan oppitunnin ajaksi 		huoltajalle	kyllä	opettaja tai rehtori yksinään tai yhdessä	valvonta järjestettävä
<p>Häiritsee opetusta, rikkoo järjestystä, käyttäytyy vilpillisesti</p> <ul style="list-style-type: none"> • jälki-istunto • kirjallinen varoitus 	<p>oppilasta</p> <p>oppilasta ja huoltajaa</p>	<p>huoltajalle</p> <p>kirjallinen päätös valitusoikeuksineen huoltajalle</p>	<p>kyllä</p> <p>hallinnollinen päätös</p>	<p>opettaja</p> <p>kunta päättää kenellä toimivalta</p>	<p>Jälki-istunto: enintään kaksi tuntia, yksilöitävä teko, hankittava selvitys, valvonta järjestettävä</p> <p>Kirjallinen varoitus: yksilöitävä teko, hankittava selvitys, oppilashuolto järjestettävä</p>
<p>Vakava rikkomus, toistuva pöytäamattomuus jatkuu jälki-istuntojen ja/tai varoituksen jälkeen</p> <ul style="list-style-type: none"> • määräaikainen erottaminen 	oppilasta ja huoltajaa	huoltajalle kirjallinen päätös ja valitusosoitus, tiedoksi sosiaaliviranomaisille	hallinnollinen päätös, täytäntöönpanosta päätettävä ja samalla perusteltava	monijäseninen toimielin, jonka toimivallasta päätetty johtosäännössä	Enintään kolmen kk ajaksi. Yksilöitävä teko, hankittava selvitys, järjestettävä oppilashuolto, järjestettävä opetus siten, ettei jää jälkeen muusta ryhmästään. Laadittava tämän johdosta opetussuunnitelmaan perustuva henkilökohtainen suunnitelma opetuksesta (toteutus ja seuranta).
<p>Turvaamistoimi, jos olemassa vaara, että oppilaan tai muun henkilön turvallisuus kärsii väkivaltaisen tai uhkaavan käytöksen johdosta tai opetus vaikeutuu kohtuuttomasti oppilaan häiritsevän käytöksen vuoksi</p> <ul style="list-style-type: none"> • opetuksen epääminen enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi 		huoltajalle, sosiaalihuollon toimeenpanosta vastaavalle viranomaiselle	kyllä	rehtori	Opettajalla ja rehtorilla yksin tai yhdessä oikeus poistaa oppilas, joka ei noudata suullista määräystä poistua. Vastarintaa tekevä oppilas voidaan poistaa käyttäen sellaisia oppilaan poistamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina oppilaan ikä ja tilanteen vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Annettava kirjallinen selvitys opetuksen järjestäjälle. Voimankäyttövälineitä ei saa käyttää.
<p>kotitehtävät laiminlyönyt oppilas voidaan jättää työpäivän päätyttyä enintään yhdeksi tunniksi kerrallaan tekemään tehtäviään</p>		huoltajalle	kyllä	opettaja	valvonta järjestettävä

Lähde: Etelä-Suomen lääninhallitus; perusopetuslaki; perusopetusasetus; kuntalaki 1995.

Vuoden 2014 alusta perusopetuslakiin lisättiin enintään kaksi tuntia kestävästä kasvatustilanteesta käyttö ensisijaisena toimenpiteenä tilanteissa, joissa oppilas häiritsee opetusta tai muuten rikkoo koulun järjestystä, menettelee vilpillisesti tai kohtelee muita oppilaita tai koulun henkilökuntaa epäkunnioittavasti tai heidän ihmisarvoaan loukkaavasti. Kasvatustilanteesta voidaan järjestää kerralla tai useammassa osassa joko koulupäivän aikana tai sen ulkopuolella. Siinä yksilöidään toimenpiteeseen johtanut teko tai laiminlyönti oppilaan kanssa ja tarvittaessa selvitetään laajemmin käyttäytymisen syitä ja seurauksia sekä keinoja koulussa käyttäytymisen ja oppilaan hyvinvoinnin parantamiseksi. Kasvatustilanteesta voidaan määrätä koulun opettaja tai rehtori. Kasvatustilanteesta kirjataan ja siitä ilmoitetaan oppilaan huoltajille. Huoltajalle tulee varata mahdollisuus osallistua kasvatustilanteeseen tai osaan siitä, jos se katsotaan tarpeelliseksi. (Perusopetuslaki 35 a §.)

Voimaan astuneen (1.1.2014) perusopetuslain muutos antoi myös rehtorille ja opettajalle mahdollisuuden ottaa haltuun oppilaalla havaittu esine tai aine, jonka hallussapito on muussa laissa kielletty tai jolla voidaan vaarantaa omaa tai toisen turvallisuutta. Samoin erityisesti omaisuuden vahingoittamiseen soveltuva esine tai aine, jonka hallussapidolle ei ole hyväksyttävää syytä voidaan ottaa haltuun. Samoin sellainen aine tai esine, joka häiritsee opetusta tai oppimista, voidaan ottaa haltuun. Voimankäytöstä ja voimankäyttövälaineistä on säädetty, kuten oppilaan poistamisesta opetustilastakin. (Perusopetuslaki 29 § 2 mom. ja 36 d §.)

Samoin opettajalla ja rehtorilla on uuden lakimuutoksen myötä oikeus tarkistaa oppilaan mukana olevat tavarat, oppilaan hallinnassa olevat säilytystilat ja päällisin puolin hänen vaatteensa, mikäli on ilmeistä, että oppilaalla on hallussaan oman tai toisen turvallisuutta vaarantava aine tai esine, ja mikäli oppilas kieltäytyy niitä luovuttamasta tai ei luotettavasti todista, että hänen hallussaan ei niitä ole. Oppilaalle tulee ennen tarkastusta kertoa syy tarkastukseen. Tarkastajan tulee olla oppilaan kanssa samaa sukupuolta. Tarkastuksessa tulee olla läsnä toinen koulun henkilökuntaan kuuluva täysi-ikäinen henkilö. Oppilas voi pyytää hänen valitsemansa koulun henkilökuntaan kuuluva henkilö, jos tämä on saapuvilla. Mikäli turvallisuuden kannalta on ehdottoman välttämätöntä suorittaa tarkastus kiireellisesti, voidaan edellisistä ohjeista poiketa. (Perusopetuslaki 36 e §.) Edellämainittujen esineiden haltuunotto tulee kirjata. Samoin huoltajalle on ilmoitettava asiasta mahdollisimman pian. Mikäli esineiden haltuunotossa on turvauduttu voimankäyttöön, tulee opettajan tai rehtorin antaa opetuksen järjestäjälle kirjallinen selvitys tapahtuneesta. (Perusopetuslaki 36 f §.)

Sekä haltuunotto että tarkastus on toteutettava mahdollisimman turvallisesti. Oppilaan henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja yksityisyyteen ei saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä opiskelurauhan ja turvallisuuden varmistamiseksi. Samoin on noudatettava olosuhteiden edellyttämää hienotunteisuutta. Näiden toimenpiteiden käyttö tulee koulussa suunnitella ja ohjeistaa. (Perusopetuslaki 36 f §.)

4.2.2 Epäviralliset kurinpitomenetelmät ja ehdollinen rangaistus

Paloniemi & Saarikoski (2006) ovat tutkineet kurinpitoa oppilaan kokemana peruskoulun 4.–7. luokan oppilaiden keskuudessa. He mainitsevat pro gradu -tutkielmassaan opettajien käyttävän virallisten rangaistusten lisäksi erilaisia epävirallisia rangaistuksia. Oppilaat ovat joutuneet seisomaan omalla paikallaan tai nurkassa, he ovat joutuneet nolattavaksi, he ovat joutuneet kirjoittamaan useamman kerran siitä, että tuntia ei saa häiritä tai että tunnilla ei saa kiroilla, tai he ovat saaneet karttakepistä. Yhteistä epävirallisille rangaistuksille näyttäisi olevan se, että ne jäävät usein luokan sisäisiksi asioiksi: ne eivät yleensä tule kaikkien tietoon ja niitä ei kirjata ylös. (Paloniemi & Saarikoski 2006, 23.)

Virallisten ja epävirallisten rangaistusten lisäksi on käytössä ehdollinen rangaistus, joka sijoittuu näiden kahden rangaistustavan välimaastoon. Siinä yleensä sääntöjen mukaan käyttäytyvän oppilaan rangaistava teko merkitään kirjoihin, mutta sen kärsiminen jää ehdolliseksi. Jos oppilas syyllistyy uudelleen rangaistavaan tekoon, hän joutuu kärsimään saamansa ehdollisen rangaistuksen. (Kotkanen 1921, 93.) Tämä rangaistuskeino on edelleen käytössä varsinkin perusopetuksen 1.–6. luokilla. Jokaisesta rikkeestä tai unohduksesta oppilas saa rastin pöytäkirjaan, ja tietyn rajan ylityttyä oppilas joutuu sovittamaan rangaistuksensa jälki-istunnolla. (Paloniemi & Saarikoski 2006, 24.)

Lahtisen (2011, 268) sekä Poutalan (2010, 45) mukaan perusopetuksessa ei ole lupa käyttää oppilaaseen muita ojentamis- tai rangaistuskeinoja kuin mitkä lakiin on kirjoitettu. Muitakin keinoja silti käytetään. Lahtisen (2011, 270–271) mukaan kuitenkin tulee huomioida, että poikkeuksen lakiin kirjoittamattomien toimenpiteiden käyttämiseen tekevät oppilaan puhuttelemisen ja kasvatukselliset keskustelut (kahden kesken). Lakiin ei ole varsinaisesti kirjoitettu, että oppilaan toimintaa saisi moittia tai oppilasta puhutella. Tämä on kuitenkin sekä mahdollista että jopa velvollisuus. Perusteina tällaiselle toiminnalle voidaan pitää

esimerkiksi perustuslain yleisiä tavoitteita, kuten tavoitteita tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen ja eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen sekä antaa heille elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. Nämä tavoitteet velvoittavat oikean ja väärän opettamiseen, yhteiskunnassa hyväksyttävien ja ei-hyväksyttävien tekojen kertomiseen ja moitittaviin toimiin puuttumiseen.

Saloviita (2007, 9) kertoo, että järjestyksen voi saada luokassa aikaan oikealla tai väärällä tavalla. Väärä tapa on lähes yhtä haitallinen, kuin työrauhan puutekin. Haitallinen tapa koostuu rangaistuksista ja uhkailuista. Tästä on haittaa sekä kouluaineiden että sosiaalisten taitojen oppimisessa. Oikea tapa perustuu hyvään opetukseen eli oppilaiden kunnioittamiseen ja valikoimaan johtamistaitoja. Myönteinen auktoriteetti syntyy, kun opettaja osoittaa aitoa kiinnostusta oppilaitaan kohtaan ja kohtelee heitä sekä kunnioittavasti että oikeudenmukaisesti. Hyvä suhde oppilaisiin toimii perustana, jonka avulla opettaja pystyy ohjaamaan oppilaita käyttäytymisen itsehallintaan sen sijaan, että järjestys säilyisi yllä vain ulkoisten rangaistusten varassa.

5 TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimustehtävänä oli selvittää koulun rehtorin ja liikunnanopettajan näkökulmasta oppituntien turvallisuuden vaikuttavia tekijöitä. Lisäksi selvitettiin, minkälaisilla keinoilla koulussa pyritään ehkäisemään häiriökäyttäytymistä.

Tutkimuskysymykset olivat:

1. Millaista häiriökäyttäytymistä liikuntatunneilla esiintyy
2. Miten häiriökäyttäytymiseen reagoidaan kurinpitomenetelmillä ja muilla tavoilla?
3. Mitkä asiat vaikuttavat oppituntien turvallisuuden yläkoulujen liikuntatunneilla?

6 TUTKIMUSMENETELMÄT

6.1 Tutkimuksen lähtökohta

Suoritettu tutkimus oli laadullinen eli kvalitatiivinen. Laadullinen tutkimus pyrkii uskottavuuteen ja luotettavuuteen (Tuomi & Sarajärvi 2002). Tutkijan haastateltavilta kysymät kysymykset ohjaavat haastattelua tutkijan haluamaan suuntaan. Roth (2005) toteaa, että pelkän tutkittavan ilmiön havainnoinnin lisäksi tutkijat myös luovat sitä aktiivisesti. Hirsjärvi & Hurme (2011) tuovat esiin näkökulman, jossa haastattelut ovat aina haastattelijan ja haastateltavan yhteistyön tulos, joka syntyy kohteen ja tutkittavan vuorovaikutuksen myötä.

Tutkimuksen tieteenfilosofinen metodi on fenomenologis-hermeneuttinen. Ihmiskäsityksessä on tutkimuksen teon kannalta keskeisiä kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet. Esiin nousevat myös tietokysymyksistä mm. ymmärtäminen ja tulkinta. (Laine 2010, 28.) Tässä tutkielmassa tutkittiin liikunnanopettajien ja rehtoreiden kokemuksia ja käsityksiä ojentamisen ja kurinpitotoimenpiteiden merkityksestä liikuntatuntien turvallisuuteen.

Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia, toisin sanoen ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa (Laine 2010, 29). Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Tulkinnalle yritetään etsiä mahdollisia sääntöjä, joita noudattaen voidaan puhua vääristä tai oikeammista tulkinnoista. (Laine 2010, 31.)

Tätä tutkielmaa kuvaavat laadullisen tutkimuksen yleiset tunnusmerkit olivat tutkittavien näkökulman korostaminen, harkinnanvarainen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, hypoteesittomuus ja narratiivisuus. (Eskola & Suoranta 1998, 15.) Laadullisen tutkimuksen aineisto oli tekstiä. Aineisto hankittiin haastattelemalla. Aineiston tehtävänä oli toimia tutkijan apuna rakennettaessa käsitteellistä ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. Tutkittavien oma näkökulma saatiin esiin pyrkimällä säilyttämään tutkittava ilmiön sellaisena kun se oli, manipuloimatta tutkimustilannetta. Harkinnanvaraisen otanta tarkoitti keskittymistä kuuteen haastateltavaan. Laadullisen tutkimuksen hypoteesittomuus tarkoitti sitä, että tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista ei ollut lukkoon lyötyjä ennakkoolettamuksia, vaikka tutkijalla olikin yli kymmenen vuoden liikunnanopettajana työskentelyn myötä omia kokemuksia asiasta. Narratiivisuudella tarkoitettiin tutkimuksen tarinamuotoisuutta tai kertomuksellisuutta. Narratiivisuutta voidaan kuvailla ymmärryksen

perustavanlaatuisiksi muodoksi. Haastateltavat kertoivat paljon tosi elämän tarinoita. Haastattelupuheen muoto oli tarinallinen. (Eskola & Suoranta 1998, 15–24.)

Laadullisessa tutkimuksessa tutkimussuunnitelma saattaa elää tutkimuksen aikana. Tulkinta jakautuu koko tutkimusprosessiin. Näin ollen tutkimusprosessia ei ole aina helppo pilkkoa vaiheisiin, jotka seuraavat toisiaan. Aineistonkeruun kuluessa tutkija saattaa joutua muuttamaan tutkimussuunnitelmaansa tai jopa tutkimusongelmien asettelua. (Eskola & Suoranta 1998, 15–16.) Tämänkin tutkielman kuluessa tutkimuskysymyksiä tarkistettiin aineistosta nousseiden löydösten ansiosta.

6.2 Aineiston keruu

Tutkimusmenetelmänä käytettiin puolistrukturoitua teemahaastattelua. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset olivat kaikille haastateltaville samat, mutta valmiita vastausvaihtoehtoja ei käytetty, vaan haastateltavat saivat vastata omin sanoin (Eskola & Vastamäki 2010, 28). Teemahaastattelu on lomake- ja avoimen haastattelun välimuoto. Tyypillistä on, että aihepiirit eli teema-alueet on tiedossa, mutta kysymysten tarkka muoto järjestys puuttuvat. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 195.)

Haastatteluun valittiin tietyt teemat, mutta itse haastatteluissa käytettiin näiden teemojen pohjalta muodostettuja suoria kysymyksiä, jotka esitettiin kaikille haastateltaville samassa järjestyksessä. Haastattelut poikkesivat kuitenkin toisistaan siinä, että haastateltavilta kysyttiin tarkentavia kysymyksiä tietyistä haastattelujen aikana esiin nousseista aiheista. Haastattelujen teemat valittiin tutkijan oman kokemuspohjan sekä Paloniemi & Saarikosken (2005) tutkielmassa esiin nousseiden, tutkijaa kiinnostaneiden aiheiden perusteella. Eskola ja Vastamäki (2010, 36–37) kertovat, että haastattelutilanteessa tutkijalla on tukeaan teemarunko, esimerkiksi luettelo. Mitä lyhyemmät haastattelijan muistiinpanot ovat, sitä helpompi hänen on toimia keskustelussa tasaveroisena haastateltavan kanssa. Teemarunon tehtävänä on varmistaa, että kaikkien haastateltavien kanssa käydään jokainen teema läpi, vaikka jonkin teeman käsittely saattaisikin jäädä vain pintapuoleiseksi. Tässä tutkielmassa käytetty teemahaastattelurunko on liitteenä 1.

Tutkimukseen valittiin harkinnanvaraisesti kolme Länsi-Suomen läänissä sijaitsevaa yhtenäiskoulua. Koulut olivat vilkkaan kasvukeskuksen naapurikunnassa sijaitseva koulu

(koulu 1), vilkkaan kasvukeskuksen koulu (koulu 2) ja vilkkaan kasvukeskuksen laitamalla, hieman syrjässä oleva koulu (koulu 3). Haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina niin, että kustakin koulusta haastateltiin yläkoulun poikien liikuntaa opettava opettaja sekä rehtori. Opettajat ja rehtorit on tulososassa nimetty numeroin; liikunnanopettaja 1, 2 ja 3 sekä rehtorit 1, 2 ja 3. Yhteensä haastatteluja tehtiin siis kuusi kappaletta. Tutkittaville annettiin ennen haastattelun alkua apupaperi, jossa lueteltiin erilaisia kurinpitotilanteita ja kurinpitokeinoja (liite 2).

Tutkijan oletus oli, että eri kouluilla on käytössä hieman erilaiset ojentamis- ja kurinpitomenetelmät. Tästä syystä haastattelut suoritettiin puolistrukturoituina haastatteluina. Olisi ollut haastavaa luoda strukturoitu haastattelulomake, jossa olisi voitu ottaa huomioon kaikki mahdolliset vaihtoehdot. Toisaalta avoin haastattelu olisi voinut tuottaa liian paljon poikkeavuutta vastauksissa, eikä vertailu olisi ollut tarkoituksenmukaista. Kysymykset olivat siis kaikille samat, mutta puolistrukturoitu haastattelu mahdollisti tarkentavien kysymysten teon ja ajoittaisen valmiista kysymyksistä poikkeamisen. Valmiita vastausvaihtoehtoja ei siis tutkittaville useinkaan annettu, vaan he saivat vastata kysymyksiin puhtaasti sen perusteella, mitä mieleen kulloinkin tuli. Tuomen & Sarajärven (2002) mukaan haastattelun etu kyselylomakkeeseen verrattuna on nimenomaan joustavuus haastattelutilanteessa. Irvine, Drew ja Sainsbury (2013) taas toteavat, että mikäli haastateltavat eivät täysin ymmärrä jotakin kysymystä, voivat he pyytää haastattelijaa tarkentamaan sitä.

Haastattelut suoritettiin aikavälillä 11.10.2012–29.5.2013. Pitkä aikaväli ensimmäisten ja viimeisten haastatteluiden välillä selittyy ensinnäkin sillä, että ensimmäisen koulun haastateltavat olivat valmiita haastatteluun heti käydessäni paikan päällä, vaikka se ei alun perin ollut tarkoitus. Tämä ei varsinaisesti haitannut itse haastatteluja, mutta esimerkiksi Eskolan ja Suorannan (1998, 89) suosittamat esihaastattelut jäivät tästä syystä tekemättä. Näin ollen haastattelurunko jäi testaamatta. Toinen syy pitkään aikaväliin selittyy erään koulun haastatteluiden sopimisessa esiintyneillä ongelmilla, joiden vuoksi koulu päätettiin lopulta vaihtaa toiseen. Tämä osoittautui hyväksi vaihdokseksi, sillä tämän jälkeen tutkittavana oli kolme erilaista koulua sijaintinsa ja oppilasaineuksen suhteen.

Haastattelut oli sovittu etukäteen koulujen 2 ja 3 rehtoreiden ja liikunnanopettajien kanssa sähköpostitse ja puhelimitse. Koulun 1 kohdalla haastatteluista sovittiin henkilökohtaisesti paikan päällä. Haastattelut suoritettiin kouluilla tai niiden välittömässä läheisyydessä olevilla

liikuntapaikoilla koulupäivän aikana tai välittömästi sen päättymisen jälkeen. Eskolan ja Vastamäen (2010, 30) mukaan haastateltavien kotikentällä suoritettavilla haastatteluilla on suurempi mahdollisuus onnistua. Tilanne pyrittiin rauhoittamaan niin, etteivät ulkopuoliset päässeet kuulemaan haastattelua. Se olisi saattanut vaikuttaa vastauksiin. Ennen varsinaisen haastattelun aloitusta haastateltavien kanssa keskusteltiin arkisemmista asioista, kuten muun muassa kiireestä ja säästä sekä haastattelun kulusta ja kestosta, kuten Hirsjärvi ja Hurme (2008, 90) neuvovat. Tämä saattaa edesauttaa haastattelijan ja haastateltavan välisen luottamuksen syntymistä. Myös Eskola ja Suoranta (1998, 94) kertovat tapauksesta, jossa haastattelija omista kokemuksistaan kertomalla sai aikaan luottamuksellisen suhteen keskustelijoiden välillä.

Haastattelut taltioitiin digitaaliselle ääninauhurille, josta äänitallenteet puhtaaksikirjoitettiin tekstimuotoon käyttäen Express Dictate ja MS Word -ohjelmia. Puhtaaksikirjoitusvaiheessa ei vielä poistettu äännähdyksiä ja puheen taukoja, vaan ne kirjoitettiin tekstiksi sellaisenaan. Tekstiä syntyi 46 sivua, fonttikoko 12, riviväli 1,5.

6.3 Haastattelun luotettavuus

Eskola ja Suorannan (1998, 211–212) mukaan kvalitatiivisessa tutkimuksessa pääasiallisin luotettavuuden lähde on tutkija itse ja pääasiallinen luotettavuuden kriteeri koskee koko tutkimusprosessia. Lähtökohtana on tutkijan avoin subjektiviteetti ja sen myöntäminen, että keskeinen tutkimusväline on tutkija itse. Perinteiset validiteetin ja reliabiliteetin käsitteet eivät sellaisinaan sovellu kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi. Tässä tutkielmassa luotettavuutta tulisikin tarkastella tutkijan oman toiminnan ja valintojen sekä näiden arvioinnin perusteella.

Haastattelutilanne pyrittiin luomaan mahdollisimman luottamuksellisiksi, jota haasteltavat kertoisivat mahdollisimman todenmukaisesti koulunsa tilanteesta. Jo etukäteen oli haastateltaville kerrottu, ettei heidän nimeään tai koulun nimeä tulla julkaisemaan. Haastattelutilanne rauhoitettiin siten, etteivät muut kuin haastattelija ja haastateltava kuulleet keskustelua.

Haastatteluissa käsiteltiin myös sellaisia asioita, jotka saattavat asettaa haastateltavat epäedulliseen asemaan. Tällaisessa tilanteessa henkilö saattaa salata itselleen epämieluisia

asioita joko tietoisesti tai tiedostamattaan. (Hirsjärvi & Hurme 2011.) Hirsjärvi ym. (2000, 194) kertovat, että haastattelututkimuksissa vaietaankin mielellään mm. rikollisesta ja norminvastaisesta käyttäytymisestä. Onkin mahdollista, että joidenkin kysymysten kohdalla vastaus olisi ollut erilainen, jos sitä olisi kysytty vaikkapa oppilailta. Rehtorit toimivat opettajien esimiehinä, joten voidaan olettaa heidän antavan liikunnanopettajia tukevia vastauksia. Mikäli koulussa olisi ollut oikeasti tilanteita, joissa oppilaiden turvallisuus olisi ollut vakavasti uhattuna, voisi olla, että niitä ei olisi tuotu haastattelussa esiin. Luotettavuutta olisi lisännyt se, jos asiat olisi voinut tarkistaa muista lähteistä, ja tutkia esimerkiksi oppilasnäkökulmaa asiaan. Suunnitteluvaiheessa tämä näkökulma kuitenkin päätettiin rajata tutkimuksen ulkopuolelle.

6.4 Aineiston analysointi ja tulkinta

Laadullista tutkimusta voidaan kuvata prosessiksi. Aineistoon liittyvien näkökulmien ja tulkintojen voidaan katsoa kehittyvän vähitellen tutkijan tietoisuudessa tutkimusprosessin edetessä. Koko prosessi voidaan ymmärtää oppimistapahtumana. Tätä oppimistapahtumaa pyritään hyödyntämään esimerkiksi tutkimustehtävän jalostumisessa ja uudentyyppisen aineistonkeruusyklien toteuttamisessa. (Kiviniemi 2010, 70.)

Analyysivaiheen alussa jokaisen haastateltavan vastaukset järjesteltiin kysymysten alle niin, että kunkin kysymyksen alla oli jokaisen haastateltavan vastaukset. Tämän jälkeen vastaukset järjesteltiin teemoittain ja yhdisteltiin isommiksi kokonaisuuksiksi, kuten Eskola ja Vastamäki (2010, 43) kehottavat tekemään. Nämä teemat olivat häiriökäyttäytyminen, ojentaminen ja kurinpito sekä turvallisuus. Seuraavaksi turhat sidesanat poistettiin luettavuuden parantamiseksi pyrkien kuitenkin säilyttämään mahdollisimman tarkkaan haastateltavien alkuperäinen sanoma. Vastauksista poimittiin tutkimuksen kannalta oleellisin ensimmäiseksi raakaversioksi. Tätä raakaversiota luettiin ja pyrittiin hahmottamaan oleellinen. Lopulta vastauksista raportoitiin tutkijan mielestä oleellinen ja liitettiin lainaukset tulososioon.

Tutkimuksen eri vaiheissa käytiin tutkimuksellista dialogia tutkimusaineiston kanssa. Tämän hermeneuttisen kehän periaatteen mukaan tulkinta korjaantuu ja syventyy kerta kerralta useamman aineiston analyysikerran seurauksena. Pyrkimys on päästä eroon tutkijan oman

perspektiivinsä minäkeskeisyydestä. Dialogissa tavoitellaan avointa asennetta toista kohtaan.
(Laine 2010, 36.)

7 LIKUNNANOPETTAJIEN JA REHTORIEN KOKEMUKSIA LIKUNTATUNTIEN TYÖRAUHASTA JA TURVALLISUUDESTA

7.1 Häiriökäyttäytyminen

7.1.1 Häiriökäyttäytymisen määrä ja muodot

Sekä liikunnanopettajat että rehtorit kokivat varsinaisen häiriökäyttäytymisen olevan vähäistä. Määrällisesti häiriökäyttäytymistä esiintyi liikunnanopettaja 1:n mukaan noin puolella ryhmistä ja neljäsosalla ryhmistä häiriökäyttäytyminen oli lievää, lähinnä toisten oppilaiden pilkkaamista ja ivaamista. Liikunnanopettaja 2 mainitsi, että koska hän on ”vanhakantainen opettaja”, ja maine tästä kiirii, niin oppilaat tietävät jo yläkouluun tullessaan mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Liikunnanopettaja 3:n mukaan tilanne oli hyvä, eikä isompia ongelmia esiintynyt. Lievempiä ongelmia esiintyi viikottain. Rehtorit pitivät tilannetta hyvänä, eikä varsinkaan vakavampaa häiriökäyttäytymistä esiintynyt heidän mukaansa lainkaan tai sitä esiintyi harvakseltaan.

Tilanne oli siis tutkittavissa kouluissa rauhallisempi, kuin ennakkokäsitykset antoivat ymmärtää. Tilastojen mukaanhan häiriökäyttäytyminen on kasvussa (kts. luku 1).

Sen sijaan melua ja liikettä syntyy liikuntatunneilla huomattavasti enemmän kuin luokkaopetuksessa. Liikunnanopetus eroaa siten koulun muusta opetuksesta huomattavasti jo tilojensa ja tavoitteidensa takia. Rehtorit ilmaisivat asian seuraavasti:

Liikuntatunnit ovat kuitenkin sen verran vapaampia tilanteita, et siellä nekin, joilla on keskittymiskyvyttömyyttä pääsevät vähän vapaammin toimimaan, ja liikkumaan. Sehän se on. Että usein tämä tällöinen liikuntatilanne niin saa purkaa näitä paineita oppilas, niin siellä se ei koeta niin kun häiriöksi niin kun tavallisella luokkatunnilla. (Rehtori 1)

Tilanteenhan tekee niin kun haastavaksi opettajalle se jo lähtökohtaisesti, että on välillä on iso avara tila, elikkä ryhmä ei oo hallittavissa siinä määrin, ku se on hallittaviss normaalissa luokkatilanteessa. On akustiset ongelmat jos pidetään tuntia ulkona tai iso sali ja muuta, eli semmosia niin kuin häiriötekijöitä on

huomattavasti enemmän, kun mitä on tavallisessa luokkatilanteessa. Mut toisaalta sitte taas voisin kuvitella, että tää tekee sen, että semmonen sietokynnys ja opettajan toleranssi täytyy olla vähän toisenlainen, että jos lähdetään siitä, että lapset seisois rivissä ja kuuntelis ja jos aatellaan, et se on hyvää työjärjestystä ja työrauhaa, et kaikki on kantapäät yhdessä, kuuntelee mitä opettaja sanoo, ni eihän se niin voi olla. (Rehtori 2)

Ylläolevien kommenttien perusteella voidaan ajatella, että monen muun aineen tunnilla häiriökäyttäytymiseksi luokiteltava käyttäytyminen tulkitaankin liikuntatunnilla normaaliksi, oppiaineeseen kuuluvaksi ”taustameluksi”, jota ei voida välttää. Näin ollen liikunnanopetus eroaa ainakin teoria-aineiden oppitunneista merkittävästi melusta aiheutuvan ”häiriökäyttäytymisen” osalta.

Häiriökäyttäytymisen koettiin pääosin kohdistuvan toisiin oppilaisiin. Yleisin mainittu syy vakavammille tilanteille oli erityistä tukea tarvitsevat oppilaat.

Ehkä neljäsosa on semmosia vaikeampia, joissa on sitten samassa ryhmässä on useampiakin joidenka kanssa tulee semmosia tilanteita, vois sanoa että lähes joka tunti, että joudutaan keskustelemaan, että miten täällä tulis käyttäytyä, mutta erityistä tukea tarvitsevia oppilaita on melkein kaikissa ryhmissä. – – Niin eli käytännössä tällä hetkellä kaikki seiska-ysien erityistä tukea tarvitsevat oppilaat on liikunnassa mukana integroituina. (Liikunnanopettaja 1)

Häiriökäyttäytyminen liikuntatunnilla aika paljon johtuu lasten omista tämmösistä tukemisen tarpeista. Eli ainakin tässä meidän koulussa on oppilaita, joilla on erilaisia tunne-elämän häiriöitä, tai sitten monenlaista diagnoosia: asbergeria, AD:ta, ADHD:ta ja niin edelleen. Sieltä taustasta ilmenee näissä tällasissa liikuntatuntitilanteissa, et tulee eteen sellasia asioita, joita he ei pysty käsittelemään; sosiaalisessa kanssakäymisessä, kohtaamaan häviötä ja tilanteita, jotka eivät ole kovin miellyttäviä. Esimerkiksi saattaa tulla rasitusta, ja nyt nää oppilaat, jotka häiriökäyttäytyvät eivät pysty niihin mitään vaikuttamaan. Se tulee heidän tän esimerkiksi tämmösiä autistisia, asberger-tyyppisiä piirteitä on oppilailla, jotka ne ei oikeestaan itse mahda sille mitään, kuntoutuksen tai muun

kautta pääsevät niistä sitten joskus aikanaan eroon. Tää on se pääasiallinen syy häiriökäyttäytymiseen. (Rehtori 1)

Sanotaan et ihan viime vuosina, kolmen viimeisen vuoden aikana, meil on jonkun verran, nyt jos puhutaan yläkoulusta, niin ollu ollu sellasia tilanteita [koulun toiminnassa yleensä], ihan erityisiä oppilaita, joil on sitten niinku todella suuria vaikeuksia, siel on yleensä niinku lastensuojelu ja poliisiyhteistyö ja niin edelleen taustalla ollu jo pitkään, niin sellasten kanssa on ollut tänäkin vuonna muutamia uhkatilanteita ja ihan ohjaajan ja opettajan henkeäkin on uhattu. Muttei vaan niinku sanallisesti, ettei mitään fyysistä väkivaltaa käytetty. (Rehtori 3)

Oppilaat, joilla on erityisen tuen tarvetta, on inklusioperiaatteen mukaisesti integroitu yleisopetuksen ryhmiin. Tämä juontuu siitä, että perustuslain mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti. Erilliskohtelu on syrjintää, ellei siihen ole hyväksyttävää syytä. (Naukkarinen, Ladonlahti & Saloviita 2010a.) Suomessa on vaiheittain edetty kohti kaikille yhteistä koulua (Naukkarinen, Ladonlahti & Saloviita 2010c). Yhteinen koulu merkitsee hyvää opetusta ja rakentaa hyvää yhteiskuntaa (Naukkarinen ym. 2010a). Periaatteen mukaan erityisen tuen oppilaat oppivat yleisopetusryhmissä yhtä hyvin tai paremmin, kuin erillisryhmissä (Naukkarinen, Ladonlahti & Saloviita 2010b). Sitä, mikä vaikutus erityisen tuen oppilaiden integroimisella on muiden oppilaiden oppimiseen ja työrauhaan, ei käsitellä opetushallituksen teksteissä. Valtakunnallisella tasolla pysyvä yksilöintegraatio on harvinaista: vain noin neljäsosa erityisopetukseen otetuista/siirretyistä peruskoulun oppilaista on pysyvästi integroituina yleisopetukseen (Naukkarinen ym. 2010c).

Rehtori 1 kertoi koulun parkkiluokkasysteemistä. Parkkiluokkasysteemi oli otettu käyttöön hieman ennen haastattelua.

Joo, vitosesta ysiin kaikilla vuosiluokilla on oma parkkiluokka ja parkkiopettaja. Jokainen oppilas on yleisopetusluokan oppilas, siellä yleisopetuksen luokan kirjoilla oleva oppilas. Ja nyt tämä vuosiluokkakohtanen parkkiopettaja, erityisopettaja, voi antaa erityistä tukea tai tehostettua tukea siellä parkkiluokassa tai sitte samanaikaisopettajana yleisopetuksen luokassa. Näin ollen ei ole pienluokkia, ei ole erityisluokkia. Kaikki oppilaat ovat

yleisopetuksen kirjoilla, mutta saavat silti erityistä tukea erityisopettajalta, ja näköjään hyvin paljon tehokkaammin, kun on ne vuosiluokkakohtaiset parkit.
(Rehtori 1)

Tästä huolimatta haastateltavien mukaan yleisopetuksessa olevat erityisen tuen oppilaat aiheuttavat suurimman osan vakavista häiriökäyttäytymistilanteista. Jos erityisen tuen oppilaat aiheuttavat merkittävän osan vakavammista häiriökäyttäytymisistä oppitunneilla, voitaisiin myös olla sitä mieltä, että muiden kohdalla tasa-arvoinen oppiminen ei toteudu. Häiriökäyttäytymistä aiheuttaa myös normaaliin kehitykseen kuuluva murrosiän kuohuntavaihe. Oppilaat etsivät paikkaansa ja haluavat näyttää muille, että he ovat ”kovia”.

No sitten on nää murrosiän kuohuntavaiheet, jossa pitää sitten näyttää kavereille, hakea sitä kingiyttä ryhmässä, tai muuten esittää jotakin isompaa, kuin itse on esimerkiksi siellä liikuntatunneilla ja liikuntatilanteissa ja – – täs on taas selkeesti niin kun syy miksi. Yleensä näillä oppilailla on heikko itsetunto. Jopa heikko itsetuntemus, itsestään tuntemus, mutta itsetunto erittäin heikko, ja tähän on lääkekin. Itsetunto vahvistuu vain onnistumisen elämysten kautta. Eli mitä enemmän nämä kokisivat onnistumisen elämyksiä, niin sitä vahvempi olis heidän itsetunto. (Rehtori 1)

Liikuntatunneilla tulisikin kiinnittää huomiota oppilaiden onnistumisen elämyksiin. Opetussuunnitelman perusteet 2014 painottaa, että on erityisen tärkeää luoda mahdollisuuksia itsetuntoa vahvistaviin osaamisen ja onnistumisen kokemuksiin sekä ohjata jokaista oppilasta tunnistamaan oma erityislaatunsa ja omat vahvuutensa ja näkemään realistisesti myös kehittymistarpeensa (Opetussuunnitelman perusteet 2014, 314). Myös liikunnan arviointi muuttuu niin, että oppilaiden fyysisten kunto-ominaisuuksien tasoa ei käytetä arvioinnin perusteena. (Opetussuunnitelman perusteet 2014, 504). Tämä voi osaltaan mahdollistaa heikkokuntoisimpien onnistumisen elämyksien saavuttamisen: kun kuntotestejä ei järjestetä tai niitä ei ainakaan käytetä arvioinnin kriteereinä, vähentää tämä vertailua oppilaiden kesken. Tämä toivottavasti ohjaa osaltaan motivaatioilmastoa sekä liikunnanopettajien että oppilaiden minä- eli kilpailusuuntautuneisuudesta kohti tehtäväsuuntautuvaa motivaatioilmastoa. Sillä on todettu olevan lukuisia positiivisia vaikutuksia oppilaiden toimintaan, ja merkittäviä vaikutuksia varsinkin alhaisen taito- ja kuntotason omaavien oppilaiden kognitiivisiin ja affektiivisiin reaktioihin (Liukkonen & Telama 1997, 11).

Käyttäytymiseen liikuntatunneilla vaikuttaa myös se, pidetäänkö liikunnasta (aineena) vai ei. Valinnainen liikunta voi olla myös suosittua.

On varmaan oppilaita, joita ei liikunta vois vähempää kiinnostaa, mut sitte taas kokemus on kuitenkin, että koululiikunta tänä päivänä... valtaosa, niin tykkää liikunnasta ja tykkää liikuntatunneista ja osaa ja haluaa käyttäytyä sit myös sen mukaan ja tietää sen, että mitä huonommin käyttäytyy, mitä enemmän on epäjärjestyttä, niin sitä enemmän se on kaikki pois siitä yhteisestä tekemisestä. – Jos vaik aatellaan liikuntaa oppiaineena, niin sanon, et ymmärrääkseni on niin suosittu aine, niin meillä esim. liikunnan valinnaisuus on aikamoinen, eli liikuntaa valitaan valinnaisaineeksi aika paljon, mikä kertoo aika paljon myöskin siitä tilanteesta. (Rehtori 2)

Haastatteluissa tuli ilmi, että suurin osa oppilaista kuitenkin käyttäytyy hyvin, ja että pieni osa oppilaista aiheuttaa suurimman osan kurinpitomenettelyä vaativista tilanteista. Haastattelujen perusteella häiriökäyttäytyminen koulussa on harvinaista. Yleinen kuva asiasta on kuitenkin toinen, mihin syynä on rehtori 3:n mukaan median tapa paisutella asioita.

Mut edelleen mä muistutan myöskin sitä, et meillähän 80-90 % oppilaista käyttäytyy aivan loistavasti, eikä heitä tarvi ojentaa, eikä turvauta mihinkään kurinpidollisiin keinoihin. Et 5 tai 10 % eikä ihan nyt niinkään paljon niin.. täytyy muistaa, et he aiheuttaa niin ku 90 % näistä tilanteista. (Rehtori 2)

Mun mielestä täs media puhuu paljon enemmän siitä, ja myllytetään ja lietsotaan kaikkee, mun mielestä aika monesti aika epäolennaista, ja epäolennaisilla esimerkeillä kaikenlaisia uhkakuvia ja että lapset ja nuoret ottavat vallan koulussa, et ei se nyt ihan näin mene. Yheksänkytprosenttisesti kyllä oppilaat kunnioittaa tosi hienosti, ja opettajilla on edelleen auktoriteettia. Pieni pieni massa monesti pitää kauheeta kähyä ja sitten siitä tehdään semmonen yleistys, että huonosti menee. (Rehtori 3)

7.1.2 Ojentamiseen tai kurinpitoon johtaneita häiriökäyttäytymistilanteita

Liikunnanopettajat olivat kaikki lähes samaa mieltä liikuntatuntien ja niihin liittyvien matkojen sekä välituntien ojentamiseen tai kurinpitoon johtavista häiriötilanteista. He kertoivat, että oppilaat ovat syystä tai toisesta aggressiivisia toisiaan kohtaan joko sanallisesti tai fyysisesti.

No useimmat tilanteet on ollut ni jotain tämmöstä... psyykkistä tai fyysistä niinku aggressiivisuutta toisia oppilaita kohtaan. Se on varmaan se yleisin joihin on joutunu niinku puuttumaan sitte. Ja tietenkin noissa siirtymisissä niin sitten... kyllä ne niin kun ne liikennesäännöt tahtoo välillä unohtua, että vähän vaarallisiakin tilanteita on joskus ollu sen takia. (Liikunnanopettaja 1)

Ehkä joskus joku rupee... toinen ärsyttää, niin saattaa toisen kanssa painiskella, tai jotain vastaavaa, että niihin joutuu puuttumaan. – – Ja joskus on ollut, muistan, on alle kymmenen vuotta, muistan kun – – oltiin salibandyhallilla, ni siellä tuli kahella pojalla semmonen, että vedettiin oikein turpaan kunnolla.– – Että mä kerkesin sinne vasta, kun tilanne oli oikeastaan ohi. Mutta ei tässä kulkemisten kanssa... (Liikunnanopettaja 2)

Oppilaat on, toisiaan kohtaanhan ne on aika julmia, että sieltä tulee aika ikävääkin tekstiä ja kommenttia sitte, jos toinen on vähän huonompi, tai ei ulkonäkö miellytä tai tämmösiä, ni kyllähän ne toisilleen aika herkästi kommentoi ja tähän joutuu sitte puuttumaa. Nää on ehkä yleisimpiä tilanteita. (Liikunnanopettaja 3)

Rehtorit mainitsivat edellä mainittujen tilanteiden lisäksi myös muun muassa jonkin tunnin sisältöön kuuluvan tehtävän tekemättä jättämisen. Ongelmia ovat aiheuttaneet myös tilanteet, joissa opettaja ei voi koko ajan valvoa ryhmää.

Agressiiviset kohtaukset, eli oppilaat toisiaan vastaan. Nää on niitä, jotka... esimerkiksi ei keestetä näitä tappiotilanteita – – ja sillon kun vähän kolahtaa jalat yhteen tai muuta niin siinä saattaa tulla tämmöstä käsirysyä. Sitten on nämä, josta oppilas pakenee paikalta, eli lähtee mököttämään kentän reunalle eikä sieltä

saada sitten peleihin mukaan, kun ei ollut taitoa niin kun kohdata myöskään hänelle hankalia tilanteita. Ja sitten tietenkin liikunta on monipuolista. Sanotaan nyt joku suunnistus tai maastolenkkeily tai tän tyyppinen, niin siellä saattaa tietenkin jotkut oppilaat ajatella, että mitenkä tästä voitais päästä helpommallaki ja jotenkin lintsata tai olla tekemättä sitä, mitä on käsketty. Tai sitten siellä aiheuttaa sellasia tilanteita, että... varsinkin jos valvonta ei ole sellasessa tilanteessa mukana, että silloin ruvetaan esimerkiksi kiusaamaan jotain toista oppilasta. Semmosiakin on ollu. Pahimmillaan nippusiteellä sidottu puuhun kiinni toisia. (Rehtori 1)

Mun nähdäkseni niin varmaan matkoilla voi tulla joku liikennesääntöjen laiminlyönti ja tän tyyppinen juttu mieleen. – – Niin kun sanoin niin kyllä se varmaan tämmönen joku epäasiallinen kielenkäyttö ja töykee käyttäytyminen luokkakavereita kohtaan, ni tän tyyppisiä ne varmaan ne tilanteet on ollu. (Rehtori 3)

Haastateltavien mukaan valvontaa on vaikeaa ulottaa jokaiseen koulupäivän tilanteeseen. Toki liikuntapaikoille voitaisiin siirtyä ryhmänä, mutta tämä olisi todennäköisesti hyvin hankalaa. Varsinkin paikkakunnilla, joissa oppilaat liikkuvat esimerkiksi julkisilla kulkuvälineillä itsenäisesti liikuntapaikoille, valvonta on käytännössä mahdotonta. Voisi olla kohtuutonta vaatia oppilasta tulemaan aamun liikuntatunneille ensin kouluun, jos hän asuu liikuntapaikan vieressä ja kouluun on matkaa useampi kilometri. Toisaalta tämä voitaisiin vaatia. Pukuhuonetilojen valvonta on toinen ongelma. Esimerkiksi suihkutiloissa oppilaat voisivat kokea opettajan läsnäolon ahdistavaksi. Kameravalvontaa ei voida pukuhuonetiloihin ulottaa, eikä kameravalvonnalla välttämättä edes estettäisi esimerkiksi kiusaamista tai äkillisiä ylilyöntejä. Toki jälkeinpäin selvittelyssä siitä voisi olla apua.

7.2 Ojentaminen ja kurinpito

7.2.1 Yleisyys

Kuten häiriökäyttäytymisen määrä, myös ojentamisen ja kurinpidon tarve koettiin pääosin vähäisenä. Tarkemmin asiaa mietittyään tutkittavat kuitenkin totesivat lievempiä keinoja käytettävän useammin, lähes joka tunti.

No hyvin harvoin kuitenkaan. – – Kerran kaks lukuvuodessa oon joutunu poistamaan oppilaan lopputunnin ajaksi ja sitten on muutamia tapauksia ollu, että on sitten tota se integraatio purettu. (Liikunnanopettaja 1)

Varmaan joka tunti katseella pistetään poikaa kuriin. (Liikunnanopettaja 2)

No kyllä nyt jonkunlaista ohjeistamista varmasti käyttäytymiseen liittyen niin on, voin sanoa, että lähes joka tuntikin, mutta sitte että oikeen jos sitä joutuu niinkö vakavammin puuttumaan ja ojentaan, ni – – viikottain on hyvä arvio siihen. (Liikunnanopettaja 3)

Rehtori 1:n mukaan liikuntatunneilla ei tarvittu ojentamis- eikä kurinpitotoimia usein. Sen sijaan muilla tunneilla tarve oli suurempi, ja myös rankaisua tarvittiin ajoittain.

Koska tietynlaisesta melun toleranssista johtuen häiriökäyttäytymistä voidaan ajatella olevan liikuntatunneilla vähemmän kuin monen muun aineen tunneilla, myös ojentamista ja kurinpitotoimenpiteitä tarvitaan vähemmän. Meluun usein puututaan muilla tunneilla herkemmin.

7.2.2 Reagoiminen oppilaan häiritsevään käyttäytymiseen

Liikunnanopettajat kertoivat käyttävänsä nuhtelua usein. Opetustilasta poistaminen oli harvinaista. Sen sijaan pelistä sivuun laittaminen oli yleisempää. Jälki-istuntoa liikunnanopettajista oli määrännyt vain koulun 3 liikunnanopettaja. Koulussa 1 ei ollut käytössä jälki-istuntoa rangaistusmuotona muuten kuin lumipallon heitosta. Liikunnanopettaja 1 ei ollut määrännyt jälki-istunnon korvannutta kasvatuskeskustelua myöskään kertaakaan.

Rehtorien vastauksissa oli enemmän hajontaa, kuin liikunnanopettajien, mutta kurinpitotoimet olivat kaikkien mukaan harvinaisia. Rehtori 1 arveli, että jokainen liikunnanopettaja käyttää nuhtelua lähes joka tunti. Opetustilasta poistaminen oli hänen mukaansa hyvin harvinaista. Nämäkin poistamistilanteet painoutuivat alakoulun pienluokkien oppilaisiin. Jälki-istunnot olivat poistuneet koulun käytänteistä vuonna 2005 ja ne oli korvattu kasvatuskeskustelulla. Liikuntatunneilla annettavat kasvatuskeskustelut olivat johtuneet enimmäkseen luvattomista poistumisista, esimerkiksi kauppaan, siirryttäessä koululta liikuntapaikoille tai liikuntapaikoilta koululle.

Noo kun oppilas käyttäytyy järjestyssääntöjen vastaisesti, niin kirjoitetaan lähete, aivan niin kuin ennen kirjoitettiin jälki-istuntolähete, niin nyt kirjoitetaan kasvatustietokeskustelulähete, ja kasvatustietokeskusteleva... pitävä opettaja – hakee mieluummin saman päivän aikana oppilaan kasvatustietokeskusteluun, jossa oppilas soittaa huoltajille ja kertoo sen, että mikä oli tämä töppäys, ja sitten siellä tällä tavalla hyvin ratkaisukeskeisesti ja tulevaisuuteen katsoen yritetään hakea, miten oppilas voisi käyttäytyä paremmin tulevaisuudessa ja tehdään seurantalomakkeet ja sitä seurataan sitten vielä siitä eteenpäinkin, että onko tää onnistunut. Tää ei oo pelkkä se, että jälki-istunnot on todettu turhauttaviksi ja ne ei ole kasvattaneet. Se on tietenkin sitäkin, että korvaa näitä jälki-istuntoja, mutta täs on paljon syvempi tämmönen ajatus takana, eli siitä, että oppilaalla on tasavertainen ihmisarvo jokaisella, olkoot se tämmönen järjestyssääntöjen rikkoja, tai kymppin hikarioppilas, kiltti... kaikki on ihmisarvoiltaan samanlaisia, ja jokaisella on oikeus oppia virheistä, epäonnistuminen sallitaan, niin oppilaille kuin opettajillekin, ja oppilaalla on tässä kasvatustietokeskustelussa [mahdollisuus] tulla kuulluksi, ja vielä kaiken lisäksi tuulla kuulluksi, mutta myöskin siitä eteenpäin, niin kun ratkaisukeskeisesti viedään, niin oppilaalla on mahdollisuus olla luottamuksenkin arvoinen. (Rehtori 1)

Rehtori 1 kertoi, että opettajat kokivat jälki-istunnot hyvin turhauttaviksi, koska niillä ei ollut mitään merkitystä. Oppilaat eivät välittäneet jälki-istunnoista, eivätkä ne parantaneet oppilaiden käyttäytymistä. Ennen kasvatustietokeskusteluja jälki-istuntoja oli määrätty yli kaksi kertaa enemmän, kuin vastaavalla ajanjaksolla kasvatustietokeskustelulähetteitä. Oppilaiden käyttäytyminen oli parantunut välittömästi, kun jälki-istunto oli lopetettu ja siirrytty kasvatustietokeskusteluun.

Toisen koulun rehtori mainitsi, että hän ei ollut joutunut kurinpidollisiin keinoihin turvautumaan pitkään aikaan. Rehtorina hän joutui sen sijaan nuhtelemaan oppilaita viikottain. Rehtori koki hyväksi käytännön, joka muistutti ensimmäisen koulun kasvatustietokeskustelua: opettaja tai rehtori on joko itse yhteydessä kotiin välittömästi tai sitten oppilas soittaa opettajan tai rehtorin läsnäollessa toiselle vanhemmista ja kertoo mitä on tehnyt. Tämän jälkeen toisen koulun rehtori kertoi juttelevansa vielä vanhemman kanssa. Tämä on hänen mukaansa huomattavasti tehokkaampaa, kuin esimerkiksi jälki-istunnon antaminen. Toisaalta myöhemmin rehtori 2 kertoi, että kasvatustietokeskustelussakin oli ollut ongelmia.

Meillä oli pari vuottaki sitte vielä semmonen systeemi, et todellakin oli erikseen nimettyjä opettajia ja kun oppilas teki jotain, – – niin tää kake-opettaja otti sit oppilaan sivuun ja he kävivät tämmöstä keskusteluu, saattoivat täyttää siit jonku pöytäkirjanki, ja sit soitettiin kotiin siitä. – – Aatellaan tilannetta myöskin, et täähän johti vähän siihen, et oppilas vaikka haistatti tai teki jotain tyhmää tai jotain tota noin niin käyttäyty huonosti, niin opettaja luokassa ajattelikin hetkinen, että nyt hän väistää tämän tilanteen ja tän oppilaan kohtaamisen sitte ja... koska meillä on tällänen kasvatuskeskustelukäytäntö ja kake-opettajakin, ni viedäänpäs tää asia sinne. Ja kake-opettaja saatto sit tavata oppilaita ja hän ei ollu koskaan aikasemmin edes nähny. (Rehtori 2)

Koulussa 2 olikin siirrytty luokanohjaajajohtoiseen (luokanvalvojajohtoiseen) kasvatuskeskustelukäytäntöön, eli luokanohjaaja hoiti pääasiassa oman luokkansa oppilaiden kasvatuskeskustelut.

Rehtori 3 kertoi, että liikuntatunneilta ei hänen luokseen oltu oppilaita lähetetty. Jälki-istuntoihin ei yleensäkkään oltu jouduttu turvautumaan, vaan jos nuhtelu ei ollut auttanut, niin kyseessä oli ollut yleensä vakavampi tilanne, jonka johdosta rehtori oli kirjoittanut kirjallisen varoituksen. Rehtori muisteli olleensa uransa aikana vain kahdesti avustamassa oppilaan poistamisessa opetustilasta, eikä niinä kertoina käytetty fyysistä kontaktia. Tässä koulussa oli käytössä kasvatuskeskustelut.

Kysyttäessä minkälainen olisi paras reagointi, vastasi liikunnanopettaja 1 ennakoinnin olevan tärkeää. Myös liikunnanopettaja 2 ja liikunnanopettaja 3 vastasivat, että välitön puuttuminen on paras reagointi.

Heti puuttuminen. Ja heti homma poikki. En mä nyt osaa sanoo, se on niin tilannekohtanen, että mitä millonkin tapahtuu, että... Tilanteesta riippuen, mutta tavallaan se homma jotenkin pysäytetään, ni ne kaikki huomaa sen, että täällä puututaan johonkin asiaan, joka havaitaan. (Liikunnanopettaja 2)

No kyllä se ihan välitön puuttuminen siihen tilanteeseen, että heti ku se tapahtuu, niin nostaa sen tapetille, että hei oliko toi nyt ihan fiksu ja... Herättää siinä oppilaassa semmonen niinkö vähä oma ajattelu ja tuota miettiminen, että mietipä

vaikka et jos sua kohtaan tehtäis näin tai oliko toi nyt reilun urheiluhengen mukasta tai tämmöstä, et semmonen välitön... puhutaan se tilanne heti auki ja halki. (Liikunnanopettaja 3)

Rehtorit korostivat opettajan ammattitaidon olevan tärkeää tilanteiden hoitamisessa. Se, miten reagoidaan, on opettajan persoonallisuudesta kiinni, mutta reagoinnissa täytyy näkyä ammattimaisuus.

Siis opettaja omalla persoonallaan ja persoonallisuudellaan ja opettajuudellaan on ensinnäkin ykkösasia. – – Ja huomioiden – – oppilaiden ikä, niin tavallaan myöskin isompien oppilaiden kohdalla ei pidä unohtaa huumoria. Mutta asiallisuus, se, että opettaja on tilanteessa yläpuolella, eikä siellä oppilaan tasolla, niin että opettaja ei mene oppilaan tasolle, vaikkapa huutamalla, jos muut huutaa, vaan tuota pysyy siinä opettajuudessaan ja kasvattajana. Ja keskustelu. Jos ei siinä hetkellä, siinä liikuntatunnilla, pysty ottamaan tätä asiaa niin kun vakavaan keskusteluun, niin sitte oppitunnin jälkeen. Mutta jos on fyysinen tilanne, niin eihän siinä auta sitten kuin mennä jopa fyysisesti väliinkin ja katkaista koko liikuntatuntitilanne niin kauan, kun tilanne on kunnossa. (Rehtori 1)

Siis nimenomaan paras tapa on niin kun olla räjähtämättä, menettämättä malttiaan, mut toki voi, niin ku sanoin, ni tietyissä rajoissa, ja tuleekin osottaa niin ku tunteensa, et tulee niin ku osottaa myöskin oppilaille ja näyttää niin ku omalla käyttäytymisellään se, että ei hyväksy sitä oppilaan toimintaan ja voi olla tuotunu ja voi olla vihainen, mut se on eri asia mut se pitää tehdä tieteenki... se on osa opettajan ammattitaitoa myöskin, se on tietynlaist teatteria. (Rehtori 2)

Se on älykäs reagointi. Se on oltava sellanen et se on ammatillinen ja harkittu, mutta vakuuttava. Ja monesti niin, monesti mä epäilen et sellanen yllättävä reagoitinkin on hyvä. (Rehtori 3)

Liikunnanopettaja 2 kertoi aikaisemmasta tavastaan reagoida tilanteisiin, jonka oli kuitenkin myöhemmin hylännyt. Tämä keino lukeutuu epävirallisempiin ojentamiskeinoihin.

Joskus mä otan semmosia ns. jota mä katon, että ne on niin ku tommosia hyviä jätkiä, urheilullisia poikia, niin sitte mä otan vähän, kutittelen tuolta niskavilloista, että hei nyt vähän... älä nyt päästä yli tätä hommaa. Mut sekkin on tullu joskus nilkoille, et ei se kaikille käy sekään. – – No yks poika, luulin, että tota voi nyt vähän niinkö... vähän täältä niskasta, ku se ei oikein käyttäytyny, niin siittäähän meinas vanhemmat tehdä oikein kunnon jutun. (Liikunnanopettaja 2)

Tämänkaltainen reagointi korostaa kyseisen opettajan aikaisempaa kommenttia vanhakantaisesta opettajuudestaan. Lainmukainen se ei ole, sillä se loukkaa oppilaan koskemattomuutta. Ilmiön havaitsivat jo Kainulainen ja Tikkanen (2002), jotka tulivat tutkielmassaan siihen johtopäätökseen, että joidenkin opettajien arvomaailmassa pedagogiikka asetettiin jopa lainsäädännön yläpuolelle. Tämä myös saattaa osaltaan selittää koulu 2:ssa esiintyvää liikuntatunneilta poissaoloja. Jos opettaja koetaan uhkaavaksi, saattavat tietyt oppilaat jättää saapumatta tunneille.

Mun mielestä täällä, valitettavasti tietysti, mutta meidän koulussa on vähän tullu semmonen, että pahat pojat jättää tulematta tunneille, tai niillä joilla on ongelmia, niin ne ei tuu sitte tonne tunnille, ku ei ne sitte... en mä tiiä, eikö ne jaksa sitä järjestystä vai mikä siinä on. Mutta ne jättää tulematta. Sit on pois kaikki liikkatunnit. (Liikunnanopettaja 2)

Liikunnanopettaja 2:n mukaan poissaolot tunneilta johtuvat oppilasmateriaalin muuttumisesta. Hän kokee oppilaat kiltimmiksi kuin aikaisemmin. Samoin auktoriteetin puuttuminen ja sen kohtaaminen on nykyään osalle oppilaista vaikeampaa. Hän tuo myös esiin uuden kiusaamisväylän: sosiaalisen median.

Oppilasaines on muuttunut vuosien varrella, kun yli 20 vuotta ollut liikunnanopettajana. Ne on, kun mä sanoin, että ne ei käy nykyään tunneilla, et silloin ne kävi tunneilla ja piruili toisilleen ja oli niinkö... se fiilis oli erilainen niillä tunneilla. Nykyään jotenkin... nää on jotenkin nöösimpiä nää pojat nykyään. Et ennen ne oli rajumpia. – – En mä tiiä onko tää sosiaalinen media vai missä ne kiusaa toisiaan. Se oli 15 vuotta sitte, se oli selkee, että tota kiusataa ihan tässä täysillä ja se näytetään kaikille ja sillon joutu puuttumaan koko ajan tämmöseen, että... nyt ei sitä näy tuolla tunneilla. (Liikunnanopettaja 2)

Kaikissa kouluissa oli käytössä sähköinen viestinjärjestelmä, joilla kommunikointiin pienemmistä asioista vanhempien kanssa. Kouluissa 1 ja 3 oli käytössä Wilma, koulussa 2 oli käytössä Helmi. Myös sähköpostia käytettiin koulussa 2. Kaikissa kouluissa vakavammat tapahtumat hoidettiin puhelimitse saman päivän aikana tai hyvin akuuteissa tapauksissa välittömästi. Tällaisia olivat esimerkiksi oppilaan vakavampi loukkaantuminen tai jos esimerkiksi todettiin, että oppilas ei ole koulukuntoinen, vanhempia pyydettiin hakemaan lapsensa kotiin.

7.2.3 Reagoiminen väkivaltaan liikuntatunneilla

Koulujen 1 ja 3 liikunnanopettajat ja rehtorit toivat esiin, että pallopeleissä tulee kontaktitilanteita oppilaiden välillä. Jos kontakti on raju, siitä annetaan pelin sääntöjen mukaisia sanktioita. Jos kontakti on liian raju tai tahallinen, käytetään koulun muita rangaistuskeinoja, kuten kasvatuskeskusteluja tai jälki-istuntoa.

No riippuu tietysti vähän minkä tasoista se on, mutta esimerkiksi pelitilanteissa niin kyllä mä vihellen hyvin herkästi tietenkin rikkeen. Käytän hyvin paljon niin kuin näitä ihan kilpaurheilusta tuttuja: annan varoituksia, jäähyjä... Ne kyllä riittää useimmiten, että ei siinä nyt sen kummemmin tarvi niihin puuttua. (Liikunnanopettaja 1)

Peli on tietenkin peliä ja joskus siinä kontaktia tulee, mutta että jos se alkaa oleen ihan väkivaltasta ja aggressiivista niin se on ehdoton kyllä, että siihen puututaan. – – No kyllä useimmiten se yks karjastu tai konahus riittää siinä vaiheessa, että en muista, en liikuntatunneilla oo niinkään joutunu menee tappeluun väliin ihan fyysisesti. (Liikunnanopettaja 3)

Niin, mikä se väkivaltatilanne on jääkiekossa, tai peleissä. No ensinnäkin tietenkin täytyy liikuntatunneilla muistaa nää kunkin esimerkiksi peleissä olevat varsinaiset säännöt. Että sääntöjen mukaan vihelletään. – – Mutta sitten jos se riistäytyy sillä tavalla käsistä, että se ei oo enää niin pelinmukaista, vaan siellä on henkilökohtaista tappelua tai muuta niin eihän siinä auta mitään muuta kuin opettajan katkasta se peli, – – että ruveta sitä selvittämään, ja mikäli oppilas on sitten vaaraksi itselleen tai muille, niin siinä on olemassa nyt

perusopetussäädöksen kohdat, että silloin vaikka voimakeinoin voidaan poistaa tilanteesta. (Rehtori 1)

No, totta kai siihen puututaan välittömästi. Meil on periaatteessa nollatoleranssi siinäkin, että kaikilla oppilailla on oikeus fyysiseen koskemattomuuteen. (Rehtori 3)

Koulun 2 liikunnanopettaja ja rehtori kertoivat reagoimisesta vakavampaan väkivaltaan. Vakavampaa väkivaltaa esiintyy liikunnanopettajan mielestä tunneilla erittäin harvoin.

No erottaminen ja puhuttelu, ja sitte taas tulee nää keinot: rehtorille ilmottaminen ja vanhemmille ja tällä tavalla se etenee sitte. – – Tietysti siihen väliin... mä pelkään menemistä väliin. Siellä on kauheita kaappeja ollu yläkoulussa, että uskaltaa vielä mennä. – – Jos semmosia on, mutta on nyt niin ku sanoin, että jos kymmenen vuoden aikana ollu yks tossa ja siihenkään ei ite kerenny. Vähissä ne kuitenkin on. (Liikunnanopettaja 2)

Totta kai väkivalta ei missään olosuhteissa, ei liikuntatunnilla, lätkämatsissa eikä missään vastaavassakaan ni se ei oo yhtään sallitumpaa. Ja mä reagoin aina siihen. – – Et jos on ihan selkeesti, et on ollu väkivaltaa, et on lyöty, potkittu tai jotain vastaavaa, ni kyllä siihen sit otetaan rehtori mukaan ja se asia kans hoidetaan nopeesti ja – – perusteellisesti. Ja kyl täs vuosien varrella niin ku on tapauksia, et ei oo ihan jääny rehtorin hoidettavaks, vaan on konsultoitu koulupoliisia ja tiedän tapauksii, jotka on sit johtanu myöskin sakkotuomioihin, mitä koulus on tapahtunu. (Rehtori 2)

Vastauksista paljastuu osittain liikunnanopettajien työnkuvan hankaluus ja epäselvä rajanveto siitä, milloin vääränlainen toiminta voidaan hoitaa pelin sääntöjen mukaisilla rangaistuksilla ja milloin tilanne vaatii muunlaisia rangaistuksia. Tietynlainen kova peli voi olla joskus sallittua ja joskus taas ei. Oppilaiden välinen ero koossa, taidoissa, asenteissa tai muissa vastaavissa vaikuttaa todennäköisesti siihen, minkälaista ”vääntöä” opettaja voi hyväksyä ja minkälaista ei. Yksimielisyys selkeisiin ylilyönteihin puuttumisesta oli kuitenkin selvä.

7.2.4 Kurinpitokeinojen riittävyys kouluissa

Liikunnanopettajat totesivat nykyisten kurinpitokeinojen olevan riittäviä. Liikunnanopettaja 1 totesi, että joskus voi olla tapauksia, jolloin ehkä tarvittaisiin muitakin keinoja, kuin nykyisin käytössä olevat. Hän kuitenkin jatkoi, että nämä ovat yleensä tilanteita, joissa oppilashuoltoryhmä ottaa yhteyttä sosiaaliviranomaisiin. Arjen kurinpitoon hän ei kaivannut lisäkeinoja.

Rehtori 1 oli samaa mieltä liikunnanopettajien kanssa nykyisten kurinpitokeinojen riittävydestä. Rehtorit 2 ja 3 kaipasivat etenkin jälki-istuntojen suhteen parannusta nykytilanteeseen. Ongelma oli se, että osa oppilaista ei suostunut istumaan jälki-istuntojaan. Tämä koettiin ongelmaksi varsinkin lukuvuosien lopussa. Jälki-istunnot jäivät istumatta, kun oppilas ja oppilaan vanhemmat tiesivät, että oppilas pääsee luokalta ja 9. luokalla saa päättötodistuksen siitä huolimatta.

Meil on esimerkiks tällä hetkellä, kaikki voi kuvitella, et mikä on niin kun työn tulos, kun puhutaan parista perheestä – – joissa esimerkiks vanhemmat sanoo ihan ykskantaan, et mun lapseni ei tarvitse istua näitä, hänen ei tarvitse istua näitä jälki-istuntoja. – – Ja he tietää oman voimattomuutensa ja oman tilanteensa, niin suhtautumalla niin kun näin tähän asiaan, niin... sehän on ihan järkyttävää suoraan sanottuna, että eivät tiedä mitä omalle lapselleen aiheuttavat. (Rehtori 2)

Ja vielä tulee mieleen kun tässä saa esittää, niin nyt juuri on ajankohtasta, niin oppilaita joilla on – ei tällä meillä niin kun vuosiin oo ollu enää viimesellä kouluviikolla keväällä oppilaita, joilla on 28 tuntia jälki-istuntoja – mutta jonain vuosina joskus niit on ollu. Ja tiedän kouluja missä tää on ihan yleinen ongelma, että oppilaalla on 40 tuntia jälkkää ja koulu loppuu. – – Niin mun oppilaillehan tulee lain mukaan päättötodistukset antaa kesäkuun eka lauantai, oli ne jälki-istunnot tai ei. (Rehtori 3)

Jälki-istunnot koettiin myös rehtorien puheiden mukaan pääosin turhiksi. Niillä ei ollut vaikutusta oppilaiden käytökseen. Jälki-istuntoja myös määrättiin liikaa rehtori 2:n mukaan. Samoin luokasta poistamisia oli hänen mielestään liikaa.

Esimerkiks luokasta poistaminen – – tämmöseen joudutaan turvautumaan niin ku liian usein. – – Jälki-istuntoja, tää on mun, rehtorin, mielipide, niitä annetaan liikaa ja ne ovat toimimattomia, ja koska näin on, se on yksinkertaisesti osotus siitä, et koulun keinot puuttua ongelmiin on aika vähäiset. Riittämättömät suoraan sanottuna. (Rehtori 2)

Ku aatellaan, että pikkuoppilas heittää lumipallon vaikka kaksikin kertaa, niin ei se nyt kannata kaketusta siitä pitää, että joillekin... tai se on vähän tilanteen mukaan, et joillekin oppilaille se jälkkä on edelleen yhtä kova tai jopa kovempi. Patologisemmille oppilaille ilman muuta kasvatuskeskustelu on tuloksekkaampaa. Näin sanoisin. Ja luokanvalvojan harkinnassa on paljon se, että koska siihen kaketukseen lähdetään. Mun käsitys on se, että kun oppilas on istunut kerran-kaks jälkässä ja tuntuu, että taasko tästä samasta asiasta tulee istumista, niin silloin lähtee kakelähete liikkeelle. (Rehtori 3)

Myös Paloniemi ja Saarikoski (2006) tulivat tutkielmassaan samaan johtopäätökseen. Heidän mukaansa merkityksettömistä jälki-istunnoista tulisi pyrkiä luopumaan ja ne tulisi korvata oppilaille enemmän merkitystä antavilla neuvotteluilla ja keskusteluilla.

Toinen esiin noussut ongelma oli toistuvasti sääntöjä rikkovat oppilaat. Rehtori 2 toivoi heidän kuriin saamiseksi uusia keinoja. Rehtori 3 toivoi kurinpitomenettelyihin tiettyä joustavuutta ja byrokratiaan helpotusta.

Mutta totuus on kuitenkin, et oppilaat poistuu paljon, et käyvät tupakalla, kaupassa, ja haluavat ajatella, selittää, et säännöt ei koske heitä, niin eivät myöskään istu jälki-istuntoja ja näin ollen niin se on täysin turha. Sitte on rehtorin kirjallinen varotus on mahdollista antaa näistä asioista, mutta se on hallinnollinen päätös, se on paperipäätös, mikä ei johda sen enempään, millä ei ole niin ku sit tehoa myöskään. Et paljon on puhuttu siitä, että – – pitäis olla vaihtoehtoisia keinoja, pitäis olla muita keinoja, ja on todettu, että opettajalta on aseet riisuttu tavallaan, mutta mä en oo hirveesti niin kun nähny tai kuullu ehdotuksia semmosista oikein toimivista malleista. Et jos jälki-istunnot esimerkiks nyt ei toimi, ni mitkä on ne semmoset kurinpidolliset keinot sit mitä kouluun voitais tuoda. (Rehtori 2)

Ehkä semmoinen erityinen juttu vois olla toi määräaikaan erottaminen, että se on tietysti vähän surkukupaisa tilanne – – et jos on ihan selkeetä fyysistä ja päivittäistä uhkaa huokuva tilanne, niin silloinhan voidaan tää panna täytäntöön ilman sitä, että monijäseninen toimielin on tämän erotuspäätöksen hyväksynyt, mutta se vois olla hieman jouhevampi ja järkevästi oikeestaan rehtorin, ehkä sitten vaikka sivistysjohtajan päätäntävallassa, että jos oppilas siihen pisteeseen on tullut et hänet erotetaan, niin se olis ilmotus oppilaalle ja siitä paikasta näkemiin kuukaudesta kahteen–kolmeen kuukauteen. Se vois olla vähän joustavampi. Ja toisaalta taas ehkä sellanenkin vois olla asiallinen pykälä, että opettaja vois, kun puhutaan nyt sitte koulupäivän epäämisestä... vois esimerkiksi olla, että ois maks. kolme päivää et opettaja tai – – käytännössä niin kun ehkä luokanope alakoulu tai sitten luokanvalvoja, niin vois evätä oppilaan koulunkäynnin esim. maks kolmeksi päiväksi ilman sen kummempaa proseduuria. (Rehtori 3)

Koulujen 2 ja 3 rehtorit miettivät uusia keinoja, joilla ongelmatilanteisiin tulisi puuttua. Osa näistä keinoista on sittemmin päätynyt perusopetuslakiin asti (kts. Perusopetuslaki 35 § ja 36 §).

Jos on puhuttu, et no kyllähän työpalvelu on kieltämättä yks tämmönen, et oppilas joutuu ihan konkreettisesti tekemään jotain. – – Mut kyllä mä näkisin, et yks tapa kehittää asiaa on kuitenkin toi vanhempien ottaminen ja vanhempien velvottaminen tähän mukaan jotenki. Sillä lailla, et esimerkiksi... tää voi nyt kuulostaa hiukan hölmöltä eikä tää juridistisesti välttämättä oo kovin yksinkertasta myöskään, mut esimerkiksi se, et vanhempi... alaikäinen lapsi on kyseessä, ni sanotaan nyt... vanhempi huolehtii sen lapsensa, tulee sitten vaikka istuu sen lapsen kanssa täällä joku iltapäivä ja istuu jälki-istuntoo tai vanhempi yksinkertaisesti velvotetaan huolehtimaan siitä, et hänen lapsensa suorittaa nää vaadittavat jälki-istunnot. (Rehtori 2)

Niin siihen voitais tehdä tämmönen kuvio, että ne [suorittamattomat jälki-istunnot] istutaan sitten vaikka seuraavana arkipäivänä ja todistus tulee sitten vasta käteen. – – Se ois ihan maalaisjärkinen systeemi ja toimis oikein todella hyvin. – – Niin uskon, että aika moni rehtori on käyttänyt sitä, meilläkin on

joskus – – vaan ilmoitettu, että... Elisa tai Liisa on vielä sitten maanantain ja tiistain hoitamassa tekemättömiä hommia, että todistus tulee sitten kouraan. Ja siinä vähän ollaanki jo oiottu. Mutta silloin kun se on yhteistyössä tehty huoltajan kanssa, niin musta se on ihan käytännön hyvä kasvatuserittely. (Rehtori 3)

Kyllä mä sanosin että ne riittää ihan oivasti. No joo, yks asia vielä tulee mieleen tietysti, ei näin ihan ajankohtainen mutta isommissa kouluissa et opettajan tarkistusoikeus esimerkiksi reppuun tai pulpettiin. – – Siis näin ne menee lain mukaan, ettei voi tehdä, mutta meillä on edelleen ohjeena, että jos joku sanoo, että on pistooli tai puukko reppussa, niin se reppuhan tulee tänne, ja mää katon sen, ja aivan sama mitä siitä seuraa, sitten mennään raastupaan, koska kyllä mä väitän, että se juttu kuitenkin lopulta tulee kääntyytyn niin päin, että yleisen turvallisuuden ja oppilaiden turvallisuuden takaamiseksi niin se on ollu ihan oikeutettu teko. (Rehtori 3)

Koulun 3 rehtori oli siis aikaansa edellä pohtiessaan keinoja turvallisuuden ja järjestyksen säilyttämisessä. Tarkasti lakia tulkiten hän on aiemmin näin toimiessaan toiminut lain vastaisesti, mutta kertomansa perusteella ei voida osoittaa, että näin olisi koulussa jouduttu toimimaan.

7.3 Vertaissovittelu – kommentteja oppilaan vastuullistamisen puolesta ja vastaan

Ehkä suurin eroavaisuus rehtorien vastauksissa syntyi keskustelun kääntyessä vertaissovitteluun. Rehtori 1 oli vahvasti vertaissovittelun puolesta, rehtori 2 vastaan ja rehtori 3 sijoittui näiden kahden ääripään väliin.

Vertaissovittelussa ylemmän luokan oppilas sovittelee alempien luokkien oppilaiden välisiä kiistoja ilman aikuisten läsnäoloa. Rehtori 1:n koulussa menetelmä on toiminut hyvin. Rehtori 2 piti toimintamallia hyvänä muun muassa siksi, että siinä sitoutetaan oppilaat mukaan. Kuitenkaan hänen koulussaan mallia ei oltu otettu käyttöön.

Vertaissovitteleva oppilas on sovittelijana ja siellä päästään kyllä tosi hyvin näihin sovitteluihin. Jos oppilas tässä vertaissovittelutilanteessa ei sitten

kuitenkaan halua oppilaat sopia keskenään, niin sitte otetaan koulun aikuinen mukaan. – – 95–96 % vertaissovitteluista tuottavat tulosta, eli se ei toistu sitte enää. (Rehtori 1)

Verso-hommaa me ei oo otettu käyttöön – – me ei oo nähty ehkä sitä tarpeelliseksi. Mä ymmärrän, sehän on ihan hyvä systeemi, siihen on hyvä ottaa, niin ku sitouttaa oppilaita, mutta ei meillä oikeestaan sen kummempia ole. (Rehtori 3)

Rehtori 2 puolestaan näki vertaissovittelun ongelmallisena toimintamallina siksi, että siinä oppilas vastuutetaan johonkin, minkä pitäisi olla aikuisten vastuulla.

Mun mielestä oppilasta ei voi oikein laittaa sellaseen tilanteeseen, tai vastuuttaa tavallaan, ottamaan niin ku toisten oppilaitten käyttäytymisestä vastuuta lyhyesti sanottuna. Mutta toki sitten, et jos meillä tapahtuu jotain, johon liittyy useampia oppilaita, niin ehdottomasti sitten niin on tärkeitä, et se asia käydään myöskin sitten läpi niin, että nää kaikki osapuolet on myöskin yhdessä koolla ja tietyllä lailla käydään niin kun porukalla niitä asioita juttuja läpi. (Rehtori 2)

Jos koulu 1:ssä 95-96 % ja valtakunnallisesti 95 % (Verso 2010, 16) vertaissovittelussa käsiteltävistä ristiriitatapauksista selviää ja vääränlainen toiminta loppuu, voisi kuvitella, että tämänkaltainen järjestelmä olisi hyväksi yleisemminkin. Rehtori 2:n kommentti oppilaiden vastuuttamisesta selvittelyn osalta on oikeastaan puolittomuus. Vastuu on tosiasiasa aina aikuisilla, koulun opettajilla ja ammattihenkilöstöllä. Vertaissovitteluoppilaat toimivat vapaaehtoisesti ja vain selvittelyn välineinä. Uudessa opetussuunnitelman perusteissa itse asiassa todetaan, että oppilaat oppivat työskentelemään yhdessä ja saavat tilaisuuksia harjoitella neuvottelemista, sovittelemista ja ristiriitojen ratkaisemista sekä asioiden kriittistä tarkastelua (Opetussuunnitelman perusteet 2014, 23). Vertaissovittelun voidaan ajatella sopivan tähän teemaan erittäin hyvin. Tulee kuitenkin muistaa, että uusia opetussuunnitelman perusteita ei ollut vielä olemassa haastateltavien vastatessa kysymyksiin.

7.4 Turvallisuus

7.4.1 Liikuntatilat

Sekä liikunnanopettajat että rehtorit pitivät käytössä olevia liikuntatiloja melko turvallisina. Mainitut vaaratilanteiden aiheuttajat voidaan jakaa fyysisiin (seinät, maasto, tilojen huono kunto ym.) sekä opetuksen järjestämiseen liittyviin (ryhmäkoot, valvonta) ongelmiin.

No tietysti tää aikasemmin varsinkin kun siirryttiin tosta tonne hiekkakentälle niin kun koko ajan ton vilkkaan ison tien yli, niin ne siirtymät koki kyllä joskus vähän vaarallisiksi. Muuten niin tietysti suunnistuksessa märkä metsä on aina tietyllä tavalla vaarallinen ja sitte toki se, että välillä on kohtuuttoman isoja ryhmiä pieneen saliin, että se jo aiheuttaa niin kun vaaratilanteita, kun liikaa porukkaa yksinkertaisesti niin kun liian pienessä tilassa. – – Et tietysti se, että kun on näitä isoja ryhmiä, niin se, että aina ei oo avustajaa käytössä ja joutuu jakamaan porukan kahteen ryhmään. Toinen puoli on esimerkiks kuntosalissa, niin silloinhan joutuu ottamaan ite semmosen tietosen riskin, että silloinhan ei voi niin kun tarkkailla sitä tilannetta koko ajan. Se on kyllä semmonen asia, että onneks ei oo mitään sattunu, mutta se on siinä mielessä ikävä asia, että opettajahan siinä on vastuussa. (Liikunnanopettaja 1)

No kyllä toi meidän sali on aika vaarallinen, ku siin on tommost betonia seinät. Riippuen tietysti lajista ja riippuen, että onko siellä paljon käyttäjiä, kun meillä alakoulukin käyttää sitä, niin tietynlaisia vaaratilanteita aiheuttaa. Puolapuut on molemmissa päädyissä, niin törmäämisiä. Mutta jälleen voi koputtaa puuta, että onneks ei oo mitään vakavampaa sattunu, että osaa ne varoo sitte kuitenkin niitä. (Liikunnanopettaja 2)

No joo kyllä, pukuhuoneet, että sitte siellä ei opettaja ehdi koko aikaa olemaan. Se on välineitä järjestelemässä ja omia kamoja vaihtamassa, niin tietenki sillon ko tulee tilanteita, että ne ei oo valvonnan alla, ni pukuhuoneissa varmaan tapahtuu kaikenlaista, mistä opettaja ei tiedäkään sitte, mutta että... siellä

varmaankin, missä ei olla valvonnan alla, niin ne on varmaan niitä pahimpia paikkoja sitte joillekin oppilaille. (Liikunnanopettaja 3)

Pitäis määritellä mikä on vaarallinen tilanne. Toisissa liikunnanopetustilanteissa tarvitaan enemmän esimerkiksi opettajan avustusta, esimerkiksi telinevoimistelua jos ajatellaan, ni siinä kysytään sitä ammattitaitoa, että osaa ottaa oikeat avustusotteet eri telinevoimistelulajeissa ja liikkeissä. Ei se sen vaarallisempaa oo sekään kun vaikka koripallo, jos ne opettaja hallitsee ammattitaitosesti. Uinnista väitetään, että se on liian vaarallista ja aika-ajoin on kuntia ja kouluja, jotka eivät vie oppilaita uimaan sen takia, kun liikunnanopettajan ja liikunnanopettajien mukaan ei vastuita ole määritelty tarpeeks tarkasti. – – Laskettelu on sellanen, jossa tulee vammoja melkein eniten kyllä. Että sielläki on sitten se, et kuinka hyvin saadaan oppilaat pitämään rannesäännöt mielessään. (Rehtori 1)

Meidän muksut käy laskettelemassa, mut sielläkiään muistaakseni opettaja on ainut, joka on katkassu kätensä kaks kertaa, et et en muista äkkiseltään, et yksikään muksu olis edes katkassu raajaansa siellä, mut en mä... totta kai siinä ny pieni vaaran elementti on niin ku ihan joka lajissa, joka paikassa missä niin ku tehdään ja toimitaan välineiden kanssa ja oman kropan kanssa, mutta tota niin ei tuu mieleen mitään erityisen vaarallista. (Rehtori 2)

En mä nyt sanois, että meillä mitään erityisen vaarallista paikkaa oo. Telinevoimistelussa ei mun mielest sen enempää tapahdu, et kyllä mä luulen, et meillä niin ku tapaturmatkin niin ne on niitä venähdyksiä, nyrjähdyskiä sormessa, nilkoissa... ja niitä tapahtuu kyllä aikalaille niinku kautta linjan. Hiekkakenttä on ehkä yks, et meil on hirmu huonotasonen hiekkakenttä ja siinä tulee joskus kuoppaan astumisia. Pururata on vähän kaukana, samoin toi meidän yleisurheilukenttä, mut sinneki on aika paljon sitte kun on menty, niin on menty parin luokan kanssa yhteisvoimin ja bussikyödeillä. Hiihtämään mennään kans pururadalle, en muista et siel olis mitään erityisiä vaarallisia paikkoja. Mä myös väittäisin melkein, et ehkä se liikenne sitten kuitenkin on suurempi ongelma ku nää tilat. (Rehtori 3)

Vaarallisimmiksi liikuntapaikoiksi ei siis koetakaan rantaa tai uimahallia, jotka usein esiintyvät omina kappaleinaan erilaisissa koulun turvallisuutta koskevissa teoksissa (kts. Segercrantz 2001 ja Poutala 2010). Toisaalta voidaan ajatella, että nämä liikuntapaikat mainitaan kirjallisuudessa erityisesti siitä syystä, että yksikin virhe voi johtaa helpommin oppilaan hengen vaarantavaan tilanteeseen, kuin muissa opetustiloissa. Jos tutkituissa kouluissa ei tällaisia tilanteita ole esiintynyt, ei tilaa koeta sen vaarallisemmaksi, kuin muutakaan opetustilaa.

Liikuntapaikoille siirtyminen koettiin osin vaaralliseksi, johtuen todennäköisesti suuresta määrästä liikkuvia oppilaita ylittämässä tietä tai tukkimassa kevyen liikenteen väyliä. Syynä saattaa myös olla, että ”joukossa tyhmyys tiivistyy” ja liikennesäännöt voivat näin ollen unohtua. Samoin laskettelurinteet koettiin osin vaarallisiksi. Liikunnanopettaja 1 nosti esiin liian suuren ryhmäkoon suhteessa käytettävissä olevaan liikuntatilaan ja siitä johtuvat vaaratilanteet. Samoin tästä johtuva ryhmän jakaminen kahdelle eri liikuntapaikalle oli hänen mukaansa turvallisuutta vaarantava tekijä. Tämä on ongelma varsinkin kasvukeskuksissa. Alueelle muuttaa yhä enemmän asukkaita ja olemassa olevat opetustilat käyvät pieniksi. Kuten luvussa 2.1 kävi ilmi, määrärahojen puute ei ole peruste opiskeluympäristön tai opiskeluolosuhteiden turvallisuuden tinkimisestä. Tämän voitaisiin tulkita kattavan myös liikuntatilaan nähden riittävän pienet ryhmäkoot; joko ryhmäkokojen tulisi olla riittävän pieniä olemassa oleviin liikuntatiloihin tai sitten liikuntatiloja tulisi rakentaa lisää. Koulun 1 liikunnanopettaja jakaa osaltaan OAJ:n puheenjohtaja Olli Luukkaisen (kts. kpl 3.1) esiin nostaman huolen oppilaiden turvallisuudesta lajeissa, joissa jatkuvaa valvontaa ei voida järjestää, joka kommentissa näkyy ongelmana liian suurten ryhmien jakamisessa kahdelle liikuntapaikalle.

7.4.2 Turvallisuuden takaaminen – keinolla millä hyvänsä?

Liikunnanopettajat kertoivat turvallisuuden takaamiseksi käyttävänsä huutamista tai äänen korottamista tilanteen niin vaatiessa. Räjähttäminen tuli esiin vain yhdessä vastauksessa. Uhkailua käyttivät liikunnanopettaja 1 ja liikunnanopettaja 2.

Kyllä huutamista tarvii joskus, keskeytyy se tilanne. No kyllä joskus täytyy näytellä, että on hirveen vihanen, sekin saattaa joskus auttaa. Räjähttämisestä ei oo kyllä mitään hyötyä, sitte se tilanne on kyllä karannu jo käsistä. – – No jos

uhkailuksi katsotaan se, että jos tämä käytös ei muutu, niin sitten minun on pakko poistaa sinut tältä tunnilta, niin siinä mielessä kyllä. (Liikunnanopettaja 1)

Äänen korottaminen. Ja sitten toinen on uhkailu, joo. Tietää henkilön, että hänellä on ihan kunnollinen koti, pieni uhkailu: soitetaanko heti äitille, vai ootko kunnolla. Aika useesti riittää. Sit tietysti pitää tietää tausta. Kuka helpommin tulee kun on kahdeksas-yhdeksäluokkalaiset, seiskaluokkalaisen kohalla ei nyt semmosta voi, kun ei tunne vielä niitä. (Liikunnanopettaja 2)

Huutaminen kautta räjähtäminen niin kyllä jos jonku vaaratilanteen näkee, et siihen on välittömästi puututtava, ni kyllä siinä ääntä joutuu korottaa, varsinki sit jos ollaan vaikka liikuntasalissa tai ulkona, niin kyllä siinä joskus joutuu ääntä korottamaan tai pilliä käyttää, se on tietenkin hyvä millä sen saa nopeasti huomion sieltä. Uhkailu... no en nyt kyllä muista, että oisin ketään kauheesti uhkaillu. En kyllä tunnista itsessäni tätä piirrettä. (Liikunnanopettaja 3)

Rehtorit olivat osin hieman eri mieltä keskenään. He ymmärsivät opettajia, jotka saattoivat tiukassa paikassa turvautua edellä mainittuihin keinoihin. Hallittuna keinona huutaminen tai suuttuminen saivat jopa kannatusta.

No varmaan esiintyy, mutta ne ei oo kyllä millään lailla pedagogisesti suotavia opetusmenetelmiä. Uhkailu nyt ei missään tapauksessa. Ymmärrän sen, et jos liikunnanopettaja siellä hälinässä ja metelissä tietyissä tilanteissa joutuu korottamaan ääntä, mutta kyllä silloin alkaa olla opettaja noin pedagogisesti menettänyt pelin, jos hän joutuu räjähtämään ja huutamaan oppilaille. (Rehtori 1)

Toki hieman teatraalisesti korotan ääntäni joskus oppilaille, sen myönnän. Mut se on eri asia, kuin huutaminen. Mun mielestä opettaja ei voi menettää, tai opettajan ei tulis menettää malttia luokassa missään tilanteessa. – – Uhkailu. Joo. Ei missään tapaukses. Tää on tota... mä mietin, et jos et nyt oo kunnolla, niin saat jälki-istuntoo tai jos... No joo. Kyllä sitä varmaan tehdään jonkun verran ja ehkä se nyt jossain tilantees toimii, mut kaikki ymmärtää sen, et jos meil on opettaja tai rehtori, kuka tahansa, et jos se toiminta on niin ku jatkuvasti sillä

tasolla, että ainut tapa pitää kuria on uhkailla, niin se on aika nopeasti kuljettu loppuun sitte. (Rehtori 2)

Ehdottomasti, tää on ihan selvää, ja uusille ja tuoreille opettajille, ja joskus ehkä vähän kokeneemmillekin, niin mä oon nopeasti tässä ohjeistanu tämmösen pedagogisen suuttumisen. Eli oon niin kun opettajille muistuttanu siitä, että ennen kuin ne hermot menee oikeesti, niin kannattaa vielä laskee kerran kymmeneen, ja sitten miettiä mitä sanoo ja miten sen sanoo, tai vaikka jos huutaa tai karjahtaa tai antaa pari vähän voimallisempaa sanaa siihen, käskysanaa niin että se tulee sitte vakuuttavasti. – – Vetää vähän henkeä ja ottaa pari taka-askelta, ja miettii ja sitten pamauttaa ihan kunnolla. Toimii erittäin hyvin. Suosittelen, kyllä. Joskus täytyy näin tehdä. Mutta tietenkä täytyy aina muistaa se, että mitä opettaja suustaan päästää, niin se on niin kun ammuttu nuoli, että sitä ei saa takasin, eli täytyy sit tietysti olla loukkaamatta oppilaita ja niin edelleen. (Rehtori 3)

Sekä liikunnanopettajat että rehtorit peilaavat hyvin Saloviidan (2007, 9) oikeanlaista tapaa saada järjestys aikaan luokassa, vaikka hän pitääkin uhkailua haitallisena tapana. Kaikkien vastaajien kommentteista huokuu Saloviidan mainitsemat oikean tavan mukainen hyvä opetus, eli oppilaiden kunnioittaminen ja valikoima johtamistaitoja.

7.5 Muita keinoja

Liikunnanopettajat ja rehtorit käyttivät vapaan sanan haastattelun lopuksi kertoen mielenkiintoisia asioita koulujen tilanteesta nyt ja menneiltä vuosilta. Liikunnanopettaja 1 totesi, että heidän koulussaan on moneen muuhun kouluun verrattuna kouluavustajia (eli koulunkäynnin ohjaajia) paljon ja tämä helpottaa työtä. Eriyttäminen on helpompaa ja häiriökäyttäytymiseen voi puuttua ilman, että tarvitsee keskeyttää koko ryhmän toimintaa.

Liikunnanopettaja 3 pohti kurinpitoa. Hän mainitsi, että oppilaita pyritään asennekasvatuksen avulla ohjaamaan kohti reilun pelin henkeä. Kun oppilaat itse joutuvat käymään tilanteita läpi, niin sen jälkeen vähemmän tapahtuukin. Liikunnanopettaja 3 mainitsi myös oppilaiden verbaalisen haastamisen olevan tärkeää kontrollin säilyttämiseksi. Jos oppilaat saavat

verbaalisesti yliotteen opettajasta, ”ni kyllä ne jyrää sut äkkiä”. Tarvittaessa oppilaille on pystyttävä lyömään niin sanotusti jauhot suuhun.

Rehtori 1 painotti opettajan velvollisuutta auttaa hädässä olevaa oppilasta. Häiriökäyttäytyminen tunnilla saattaa johtua tuhansista eri syistä. Esimerkiksi seurustelukumppani on voinut jättää edellisenä päivänä tai isä on edellisenä iltana ajanut humalassa perheen lumihankeen. Seuraavana päivänä ei kiitettävästi toimintaan osallistuminen välttämättä onnistu. Tästä syystä oppilasta ei pitäisi välittömästi lähteä alistamaan, nöyryyttämään, rankaisemaan tai tuomitsemaan riippumatta siitä mitä koulupäivän toiminnassa on tapahtunut. Syiden selvittäminen ja avun tarjoaminen on opettajan velvollisuus. Jos hän ei itse osaisi auttaa, tulee hänen etsiä joku muu taho, joka oppilasta pystyy auttamaan – oli se sitten rehtori, kuraattori, erityisopettaja tai luokanvalvoja. Liikuntatunnillakin opettaja voi keskustelun avulla saada häiritsevästi käyttäytyvän oppilaan motivoitukseksi toimintaan uudelleen mukaan. Jos opettaja pystyy liikunnassa huomioimaan jokaisen oppilaan omat lähtökohdat, edellytykset, oman oppimisajan ja oppimistyylin liikunnan oppimiseen konstruktivistisen näkemyksen omaavana, niin silloin jokaisella oppilaalla on myös motivaatio liikkua. Esimerkiksi jos on kömpelö ja lihava, niin tällaiselta oppilaalta ei kannataisi edes yrittää vaatia sellaisia asioita, jotka urheiluseuroissa liikkuvat oppilaat osaavat, vaan tulisi arvioida oppilasta myös hänen omista lähtökohdistaan. Jos hän on vähänkään pystynyt parantamaan suorituksiaan, vaikka ne olisivatkin heikkoja, niin oppilas ansaitsisi huippuarvioinnin ja –arvostelun. Täten saavutettaisiin yksi tärkeimmistä tavoitteista, eli oppilaan innostaminen elinikäiseen liikkumiseen.

Rehtori 2 painotti, että hänen mukaansa oppilaat eivät käyttäydy huonommin tai aggressiivisemmin kuin esimerkiksi 15 vuotta aikaisemmin. Hän ei näe toiminnassa mitään eroa. Opettajat kyllä joutuvat tiedostetusti enemmän miettimään omia ryhmänhallintataitojaan, ryhmän hallitsemista ja kurinpitoa. Syy tähän on opettajan luontaisen auktoriteetin heikkeneminen 10–20 vuoden ajanjaksolla. Opettajuus ei itsessään ole enää auktoriteetti eikä tuo enää samalla tavalla auktoriteettiasemaa oppilaiden silmissä kuin aikaisemmin. Sen sijaan opettajan tulee ”kaivaa” auktoriteetti esiin oman ammattitaitonsa kautta.

Mutta jotta se on käsiteltävissä, jotta kurinpidollisiin juttuihin ja muihin ojentamisiin tarvis niin usein turvautua, niin kyl mä nään, et nimenomaan sillä opettajan omalla suhtautumisella, opettajan omalla auktoriteetillä ja opettajan

omalla tämmösellä habituksella on hirveän suuri merkitys siihen, että miten se homma pysyy näpeissä. Et sen syyttäminen, et jossain olis tietynlaisia oppilaita tai kun oppilaat on tälläsiä, niin kyllä se kuitenkin on niin, että opettajan on myöski muistettava se, et hänestä lähtee, niin se vaan on, ja asia mitä ei voi kieltää. Et hänestä lähtee se tilanne ja hänellä joko on kykyä, luontaista kykyä, opittua kykyä, eväitä hallita sitä omaa ryhmää ja yksittäisiä oppilaita, joko paremmin tai huonommin. (Rehtori 2)

Rehtori 3 kertoi oppilaiden lisääntyneestä, ”totaalisesta läskiksi pistämisestä”. Tätä esiintyy yhä nuoremmilla oppilailla. Rehtori pohti, että tämä johtuisi nuorten masentuneisuudesta tai täydellisestä tavoitteettomuudesta, eli että mikään ei oikein kiinnosta. Yläkouluun tullaan sillä asenteella, että ”kun tää ny loppuis tästä”, eivätkä oppilaat ymmärrä, että koulua olisi vielä 600 päivää jäljellä. Asenne on rehtorin mukaan sama, kuin mikä voi olla joskus yhdeksännen luokan lopulla, kun koulua on kaksi–kolme viikkoa jäljellä. Tätä ei esiintynyt 5-10 vuotta sitten kuin vain 1 %:lla oppilaista, mutta nykyään jo noin 5 %:lla oppilaista. Rehtori oli ymmällään mistä tämä johtui.

Tuottaa ongelmia just siihen, että tämmösiä oppilaita on aika turha periaatteessa rangaista millään kurinpitomenettelyllä, kun puhe on ihan siitä, että tarvittas todella rankkoja psykologisia tai psykiatrisia hoitotoimenpiteitä. Ja koulu ei oikeestaan siinä pysty hirveesti auttamaan. Et ei me täällä voida oppilasta hoitaa. Mehän opetetaan täällä. No, juu ja kasvatetaan vähän, mutta hoitaminen jää kyllä aika vähälle. (Rehtori 3)

Rehtori 3 totesi myös turvallisuuden olevan ikään kuin hallittua kaaosta. Mitä vaan voi tapahtua eikä kaikkeen voida varautua.

Mä jotenkin voisin nähdä, että jos mennään ihan ääritilanteisiin, et joku oppilas saa yhtäkkiä kauheet kilarit ja lyö vaikka selän takaa pesäpallo- tai lätkämailalla toista ohimoon, niin onhan ne ennakoimattomia tilanteita usein, ja sitte se että jos se tulee oikeesti se ennakoimaton tilanne, – – niin eihän ne oo välttämättä ees niitä oppilaita, jotka on tavallaan siellä opettajan oppilasjoukossa pieninä punasina merkkeinä, että tuolla on vaikka erityisoppilas ja tuolla on vaikka joku jolla on vaikka lääkitys ja täytyy muistaa kysyä että onko nappi otettu. – – Ihan

sama asia kun puhutaan, että voidaanko kouluista tehdä täysin turvallisia paikkoja, niin voi sanoa että ei, ei koulusta ikinä saada turvallista paikkaa. Tää on avoin oppimisympäristö, tuosta ovesta voi koska tahansa kulkea ihminen. Vaikka siellä olis vartija, niin silti tänne voi tulla joku pahojaan tekemään. Tai oppilaat voi keskenään kantaa jotakin semmosta sisällään, et yhtäkkiä leimahtaa. (Rehtori 3)

Rehtori 2 ja rehtori 3 ovat siis yhtä mieltä siitä, että oppilaiden murheet saattavat olla syynä siihen, että ongelmatilanteet eskaloituvat helposti. Tätä voidaan helpottaa rehtori 3:n mukaan luomalla kouluun hyvää yhteishenkeä. Tämä voi tarkoittaa kilpailullisuuden vähentämistä liikuntatunneilla.

Et ne on niin ku suurempia rakenteita niin kun koulussakin, meilläkin, niin liikuntatunneilla sitä voidaan ehkä edistää enemmän semmosella, että pidetään semmosta hyvää yhteisöllistä henkeä päällä, kaikki pelaa, taitotasojensa mukaan, syötellään, ollaan kavereita, ei pidetä sitä ihan niin hengenvakavana hommana. –
– Se on mun mielestä liikunnassa ehkä surkeinta et jossain paikoissa, niin ne, voisin sanoa, että ikävä kattoa että siel on oikeesti liikuntatunneilla oppilaita vilttiketjussa, kun opekin on sitä mieltä, et on parempi, kun ne ei pelaa, kun ne on niin huonoja. (Rehtori 3)

Rehtori 3:n mielestä tärkeää on se, että opettaja on oikeudenmukainen ja puuttuu huonoon käytökseen, kuten kiusaamiseen. Tämä toimintamalli tuottaa hyvän lähtökohdan oppilaiden kasvulle.

Mut kurinpidollisin keinoin niin kyl mä tietysti komppaan ajatuksissa sitä, jos niin kun ope on jämäkkä ja oikeudenmukainen, niin ne oppilaat jotka tulee vastaan kaksvitosina–kolmekymppisinä tai vaikka sitten perheenäiteinä, -isinä, niin kyl ne siinä arvostaa ja kiittää niitä opeja, ne aina muistetaan, että oli se aika tiukka ja jämäkkä, mutta oli se kyllä reilu ja tunneilla aina tehtiin kaikkea, oli niin ku hienoo. Et sitte taas ku jos on ihan niinku lepsu, ja siel tapahtuu kiusaamista ja sää katot sormien läpi tota, eihän siitä tilanteesta kukaan nauti, missään vaiheessa. (Rehtori 3)

Rehtori 3 mainitsi vielä lopuksi, että he ovat mukana Liikkuva koulu –hankkeessa, jossa on panostettu välituntiliikuntaan ja kerhotoimintaan. Tavoite oli saada toimintaa myös yläkoulun puolelle ruokavälitunneille siten, että vanhemmat oppilaat liikuttaisivat nuorempia oppilaita. Tavoite oli kehittää kerhotoimintaa kokonaisuutena.

8 POHDINTA

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää mitkä asiat vaikuttavat liikuntatuntien turvallisuuteen, kuinka paljon ja minkälaista häiriökäyttäytymistä liikuntatunneilla esiintyy sekä miten liikunnanopettajat ja rehtorit ratkaisevat kärjistyneet ongelmat ja turvallisuutta vaarantavat tilanteet tai ennaltaehkäisevät niitä. Tämän tutkielman perusteella voidaan todeta, että liikuntatuntien turvallisuuteen vaikuttavat tilojen ja välineiden turvallisuus ja kunnossapito, oppimisympäristöstä toiseen liikkuminen sekä oppilaiden oma toiminta ja mahdollinen häiriökäyttäytyminen. Lievää häiriökäyttäytymistä esiintyy liikuntatunneilla päivittäin tai lähes päivittäin. Vakavampia tapauksia esiintyy harvoin. Tämä tukee Erätuuli ja Puurulan (1990) tutkimustuloksia. Kärjistyneet ongelmat ratkaistaan kouluissa pääasiassa kevyillä menetelmillä. Liikunnanopettajat pitivät käytössä olevia ojentamis- ja kurinpitotoimenpiteitä riittävinä. Rehtorit taas olivat osin eri mieltä erityisesti toistuvasti järjestyssääntöjä rikkovien oppilaiden kohdalla. Oppituntien turvallisuuteen vaikuttavat asiat voidaan jakaa tiloista, välineistä, opetuksen järjestämiseen liittyvistä ja oppilaiden käytöksestä johtuviin syihin. Salin seinät ja puolapuut aiheuttavat vaaratilanteita nopeissa juoksuilanteissa varsinkin silloin, kun oppilaita on tilaan nähden paljon. Kuntosali voi olla vaarallinen, varsinkin jos osa opetusryhmästä on kuntosalilla ilman valvontaa johtuen varsinaisen opetustilan riittämättömyydestä ryhmän kokoon nähden. Pukuhuonetiloissa ja muissa tilanteissa valvonnan puute antaa oppilaille mahdollisuuden omalla käytöksellään vaarantaa oman tai muiden turvallisuuden. Siirtymiset koulupihan ulkopuoleisille liikuntapaikoille koetaan myös vaaralliseksi. Varsinkin ison ryhmän kanssa vilkkaan tien ylitys saattaa aiheuttaa vaaratilanteita. Osansa on varmasti myös liikennesääntöjen noudattamatta jättämisellä. Nämä turvallisuuteen liittyvät seikat tulevat esiin myös Segercrantzin (2001) liikunnanopetusta käsittelevässä turvallisuuskirjassa.

Rehtorien käsitykset vaarallisista lajeista vaihtelivat. Yksi rehtori arveli lasketteluun olevan vaarallisin laji vammojen määrän suhteen. Vastaavasti toinen rehtori oli sitä mieltä, että laskettelu ei ollut vaarallista. Kolmas rehtori kertoi, että laskettelussa tapahtuu silloin tällöin venähdyksiä tai joudutaan kipsaamaan jokin raaja, mutta nämä kuuluvat ”normaaleihin tappioihin mitä kuuluu asiaan aina silloin tällöin”.

Häiriökäyttäytyminen on tutkituissa kouluissa pääosin toisiin oppilaisiin kohdistuvaa ivaa ja pilkkaa tai liikuntatuntien aikaisten harjoitteiden tekemättä jättämistä. Koulun ja liikuntapaikkojen välisillä siirtymisillä esiintyy liikennesääntöjen rikkomista sekä vastoin sääntöjä kaupassa käyntiä. Vakavammat tilanteet johtuvat usein erityistä tukea vaativista oppilaista. Toisaalta yhtäläillä vakava tilanne saattaa syntyä ilman ennakkovaroitusta kenen tahansa oppilaan toimesta. Murrosiän mukanaan tuomat kuohut ja oppilaiden koulun ulkopuolella kohtaamat ongelmatilanteet ja huolet edesauttavat vakavien tilanteiden syntyä.

Häiriökäyttäytyminen syntyy koulussa usein lasten omista oireista. Lapsilla on tunne-elämän häiriöitä ja monenlaisia diagnooseja, kuten AD:tä, ADHD:ta, asbergeriä, autismia ja niin edelleen. Kun liikuntatunneilla tulee eteen asioita, joita tällaiset lapset eivät pysty käsittelemään esimerkiksi sosiaalisessa kanssakäymisessä, kuten häviön kohtaamista tai tilanteita, jotka eivät ole kovin miellyttäviä, syntyy häiriökäyttäytymistä. Vastaavasti oppilaiden kotiolot voivat myös vaikuttaa käyttäytymiseen. Joidenkin koulussa todella suurissa vaikeuksissa olevien oppilaiden taustalla on lastensuojelu- ja poliisiyhteistyötä ollut jo pitkään. Oppilailla, jotka esittävät isompaa kuin oikeasti ovat, on yleensä heikko itsetuntemus ja itsetunto. Valvonnan puute edesauttaa tai ainakin mahdollistaa häiriökäyttäytymistä. Lisäksi mikäli oppilas ei pidä liikunnasta, saattaa tämä aiheuttaa häiriökäyttäytymistä, ainakin siten että jättää tehtävänsä tekemättä. Liikennesäännöt myös välillä unohtuvat. Kouluissa tulisikin miettiä miten siirtymiset liikuntapaikoille voitaisiin järjestää turvallisemmin. Samoin valvontaongelma tulisi ratkaista niin, että vastuu mahdollisista tapaturmista ei lankeaisi aina liikunnanopettajan ja rehtorin harteille.

Kouluissa esiintyi häiriökäyttäytymistä yllättävän vähän. Yhden liikunnanopettajan mukaan puolessa ryhmistä esiintyy lievää häiriökäyttäytymistä. Toinen opettaja kertoi, että joka tunti tulee katseella ojennettua poikia, mutta totesi kuitenkin, että häiriökäyttäytyminen on harvinaista. Kolmas opettaja sanoi, että häiriökäyttäytymistä esiintyy viikottain. Kaikki liikunnanopettajat olivat yhtä mieltä siitä, että vakavampia häiriökäyttäytymistilanteita esiintyy vain harvoin. Yksi rehtori oli sitä mieltä, että häiriökäyttäytyminen on erittäin harvinaista. Toinen rehtori ei osannut suoraan sanoa liikuntatuntien tilannetta, mutta arveli, että opettajat joutuvat käyttämään ainakin lieviä ojentamiskeinoja koulun toiminnassa päivittäin, huomauttelua joka tunti. Hän muistutti, että pieni osuus oppilaista aiheuttaa suuren osan kurinpidollisista toimista. Samoin kolmas rehtori katsoi, että häiriökäyttäytyminen koulussa on harvinaista, mutta media antaa ymmärtää tilanteen olevan paljon huonompi.

Liikunnanopettajien ja rehtorien vastausten perusteella tilanne tutkituissa kouluissa muistuttaa siis enemmän THL:n kyselyiden (2013) tuloksia kuin muiden johdannossa esiteltyjen tutkimusten ja tutkielmien tuloksia. Tutkittavat koulut olivat erilaisia, joten ne antavat melko kattavan kuvan erilaisista yhtenäiskouluista. Voiko yhtenäiskouluissa tilanne olla parempi, kuin perinteisillä yläasteilla? Tämä voisi olla jatkoselvityksen arvoinen asia.

Häiriökäyttäytymiseen puututtiin tutkittavissa kouluissa useimmiten oppilaan nuhtelulla tai pelistä sivuun laittamalla. Pedagoginen suuttuminen ja äänen korottaminen olivat useimpien vastaajien mielestä toimivia ratkaisuja. Kuitenkin vastaajat pitivät tärkeänä sitä, että opettajan tulee pitää omat tunteensa kurissa.

Liikunnanopettajat pitivät käytössä olevia ojentamis- ja kurinpitotoimenpiteitä riittävinä. Rehtorit taas olivat osin eri mieltä. Jälki-istunnot koettiin erityisen tehottomiksi. Rehtorit kaipasivat lisäkeinoja toistuvasti järjestyssääntöjä rikkovien oppilaiden kohdalla. Jotkut oppilaat jättivät jälki-istunnot istumatta, eikä rehtoreilla ollut lain suomia oikeuksia pakottaa oppilaita istumaan näitä jälki-istuntoja tai jättää antamatta päättötodistusta yhdeksännen luokan oppilaiden kohdalla keväällä. Voidaankin kysyä, mikä merkitys on rangaistuksella, jota ei tarvitse kärsiä? Uuden opetussuunnitelman perusteiden (2014) mukaan jälki-istunto onkin siirretty ikään kuin taka-alalle ja pääasialliseksi rangaistusmuodoksi tuodaan kasvatuskeskustelu.

Ehkä mielenkiintoisin eroavaisuus rehtorien vastauksissa saatiin vertaissovittelussa, jota käytettiin oppilaiden välisten kiistojen selvittämisessä. Yksi rehtori oli ehdottomasti sen kannalla, toinen rehtori taas sitä vastaan. Kolmas tiedosti vertaissovittelun hyvät puolet, mutta sitä ei ollut koulussa otettu käyttöön. Toisen rehtorin kanta on selkeästi asenteellinen. Hänen mielestään oppilaita ei voida vastuuttaa toimintaan. Toisaalta jo eri lait kannustavat lasten ja nuorten osallistumisen lisäämiseen ja vastuullisuuden kehittämiseen. Perustuslaissa sanotaan, että lapsien tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti (Perustuslaki 6 § 3 mom.). Perusopetuslain mukaan yksi opetuksen tavoitteista on tukea oppilaiden kasvua eettisesti vastuukykyiseen yhteiskunnan jäsenyyteen (Perusopetuslaki 2 § 1 mom.). Kun toiminta on vapaaehtoista, voidaan mahdollisen vastuun ajatella olevan pelkästään hyvästä. Kolmannen rehtorin kommentti siitä, että oppilaiden sitouttaminen

toimintaan olisi hyvä juttu, tukee tätä käsitystä. Hänen mukaansa koulussa vertaissovittelua ei kuitenkaan ole koettu tarpeelliseksi.

Liikunnanopettajat reagoivat häiriökäyttäytymiseen pääasiassa nuhtelemalla oppilaita tai laittamalla heidät jäähyille. Opetustilasta poistaminen oli harvinaista, samoin jälki-istunnon tai kasvatuskeskustelun määrääminen. Rehtorien mielipide asiasta oli samansuuntainen: kurinpitotoimet olivat harvinaisia. Yksi rehtoreista arvioi jokaisen liikunnanopettajan käyttävän nuhtelua joka tunti. Toinen rehtori kertoi, ettei ollut joutunut turvautumaan kurinpidollisiin keinoihin pitkään aikaan. Nuhtelua hän joutui käyttämään viikottain. Kolmannen rehtorin mukaan liikuntatunneilta ei hänen luokseen oltu oppilaita lähetetty. Rehtorin antama oppilaan vakava nuhtelu yleensä toimi. Jälki-istunnot olivat harvassa. Jos rehtorin nuhtelu ei auttanut, oli kyseessä ollut yleensä niin vakava tilanne, että rehtori oli joutunut antamaan oppilaalle kirjallisen varoituksen. Kolmas rehtori muisteli joutuneensa kahdesti urallaan avustamaan opetustilasta poistamisessa, eikä silloinkaan ollut tarvittu fyysistä kontaktia.

Parhaimpana reagoititapana liikunnanopettajat pitivät ennakkointia ja välitöntä puuttumista. Rehtorit painottivat opettajan ammattitaitoa ja tietynlaisia ryhmänhallintataitoja eri muodoissaan. Näitä olivat opettajan oma persoona ja oma opettajuus, huumori, opettajuudessa ja kasvattajana pysyminen sekä oman käyttäytymisen hallinta (eli ei mene oppilaan tasolle tai menetä malttiaan), keskustelu, fyysisesti väliin meneminen, ”teatteri” sekä älykäs ja harkittu reagointi. Väkivaltatilanteisiin reagoiminen kerrottiin olevan äänen korottamista ja fyysisesti väliin menemistä.

Rehtorien ja liikunnanopettajien vastauksissa oli jonkin verran eroja. Tämä saattaa selittyä sillä, että rehtorit mitä ilmeisimmin vastasivat koko kouluympäristön näkökulmasta, kun taas liikunnanopettajien vastaukset kuvasivat tilannetta nimenomaan liikuntatunneilla.

Haastateltavat vastasivat haastattelukysymyksiin tietyn viitekehyksen sisällä. Laki rajoittaa käytettävissä olevia ojentamis- ja kurinpitokeinoja ja vastaukset kumpusivat pääosin tämän viitekehyksen sisältä. Olisikin ollut mielenkiintoista kysyä Eskolan ja Suorannan (1998) esittämän Eskolan (1990) tyylin mukaisesti mielikuvitusmaailman ratkaisuja. Opettajat ja rehtorit olisivat voineet unohtaa olemassaolevan todellisuuden ja miettiä miten toimisivat erilaisissa tilanteissa vailla lakien asettamia rajoja. Olisivatko opettajat ja rehtorit toimineet

silti yleisesti hyväksytyiksi muodostuneiden normien rajoissa, pohjaten ratkaisunsa eettisesti ja moraalisesti hyväksytyihin aatteisiin vai olisivatko he keksineet tai käyttäneet muualla käytettyjä keinoja tai mahdollisesti keksineet täysin uudenlaisia ratkaisuja? Tällaisen kysymyksen esittäminen olisi voinut tuoda uutta syvyyttä tutkimukseen ja tarjota katsauksen opettajien ja rehtoreiden kokemaan todellisuuteen ja arkeen uudenlaisella tavalla. Samoin se olisi voinut nostaa esiin syvällä sisimmässä mahdollisesti piileviä ajatuksia.

LÄHTEET

Charles, C.M. 2005. Building classroom discipline. Boston: Pearson, cop.

Eskola, A. 1990. Miksi Kurt Lewinin 100–vuotispäivää kannattaa muistaa? *Psykologia* 25 (4), 275–280.

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Eskola, J. & Vastamäki, J. 2010. Teemahaastattelu: Opit ja opetukset. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I. Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. Jyväskylä: PS-kustannus, 26–44.

Etelä-Suomen lääninhallitus. Viitattu 15.12.2009. www.laaninhallitus.fi.

Etätuuli, M. & Puurula, A. 1990. Miksi häiritset minua: työrauhahäiriöistä ja niiden syistä yläasteella oppilaiden kokemana. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.

Flick, G.L. 2011. Understanding and managing emotional and behavioral disorders in the classroom. New Jersey: Pearson education.

Hallintolainkäyttölaki. Viitattu 26.2.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1996/19960586>.

Hirsjärvi, S. (toim.) 1983. Kasvatustieteen käsitteistö. Helsinki: Otava.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2011. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huisman, T. 2004. Liikunnan arviointi peruskoulussa 2003: yhdeksäsluokkalaisten kunto, liikunta-aktiivisuus ja koululiikuntaan asennoituminen. Helsinki: Opetushallitus.

- Huisman, T. & Nissinen, A. 2005. Oppiminen, oppimistyyli ja liikunta. Teoksessa P. Rintala, T. Ahonen, M. Cantell & A. Nissinen (toim.) *Liiku ja opi: liikunnasta apua oppimisvaikeuksiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 25–46.
- Hunter-Carsch, M., Tiknaz, Y., Cooper, P & Sage, R. (toim.) 2006. *The handbook of social, emotional and behavioural difficulties*. London: Continuum, cop.
- Hämäläinen, H. & Ihalainen, T. 2000. Häiriökäyttäytyminen Helsingin yläasteiden liikuntatunneilla. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Liikuntapedagogiikan pro gradu –tutkielma. Viitattu 13.4.2011. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/9654>
- Irvine, A., Drew, P. & Sainsbury, R.D. 2013. "Am I not answering your questions properly?": Clarification, adequacy and responsiveness in semi-structured telephone and face-to-face interviews'. *Qualitative Research* 13, (1), 87–106.
- Kainulainen, P. & Tikkanen, A. 2002. Opetuslainsäädännön asettamat velvoitteet ja vastuut. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Viitattu 14.4.2012. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/10625>
- Kangasoja, M. 2013. Oikeudellinen vastuu liikunnanopetuksessa. Teoksessa T. Jaakkola, J. Liukkonen & A. Sääkslahti (toim.) *Liikuntapedagogiikka*. Jyväskylä: PS-kustannus, 586–601.
- Kielitoimiston sanakirja. Viitattu 11.5.2015.
<http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/netmot.exe?motportal=80>.
- Kiviniemi, K. 2000. Opettajan työtodellisuus haasteena opettajankoulutukselle: opettajien ja opettajankouluttajien käsityksiä opettajan työstä, opettajuuden muuttumisesta sekä opettajankoulutuksen kehittämishaasteista. Helsinki: Opetushallitus.
- Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. Jyväskylä: PS-kustannus, 70–85.

Kotkanen, V. 1921. Koulukurista. Helsinki: Otava.

Kuntalaki. Viitattu 26.2.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950365>.

Kuullaa, K., Mustonen, E., Poutala, M. & Tuhkiainen, K. 2006. Pykäläpankki. Forssa: OAJ.

Lahdes, E. 1997. Peruskoulun uusi didaktiikka. Helsinki: Otava.

Lahtinen, N. 2011. Oppilaan oikeudet ja vanhempien vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.

Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS-kustannus, 28–45.

Lampela, T. 1970. Oppikoulun rangaistusten ansionmukaisuus ja rangaistuksia lieventävät tai raskauttavat oppilaan ominaisuudet. Tampere: Tampereen yliopisto.

Lanu, K. E. 1963. Sosiaalinen kontrolli. Teoksessa H. Waris ym. (toim.) Yhteiskuntatieteiden käsikirja. Helsinki: Otava, 625–628.

Liukkonen, J. & Telama, R. 1997. Koululiikunnalla kaikista omanosaamisensa sankareita. Liikunta & Tiede 6, 9–12.

Naukkarinen, A., Ladonlahti, T. & Saloviita, T. 2010a. Kysymyksiä inklusiosta. Viitattu 4.4.2015.

http://www.edu.fi/erityinen_tuki/yhteinen_koulu_kaikille/kysymyksia_inklusiosta.

Naukkarinen, A., Ladonlahti, T. & Saloviita, T. 2010b. Miksi inklusio. Viitattu 4.4.2015.

http://www.edu.fi/erityinen_tuki/yhteinen_koulu_kaikille/miksi_inklusio.

Naukkarinen, A., Ladonlahti, T. & Saloviita, T. 2010c. Yhteinen koulu kaikille. Viitattu 4.4.2015.

http://www.edu.fi/erityinen_tuki/yhteinen_koulu_kaikille.

OAJ 2013. Viitattu 11.5.2015. www.oaj.fi

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki. Viitattu 26.2.2015.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2013/20131287>.

Paloniemi, J. & Saarikoski, J. 2006. ”Kerran mä löin yhtä turpaan, niin sitte mä sain siitä heti jälkkärin!” Kurinpito oppilaan kokemana. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Viitattu 25.5.2013. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/10303>

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004: oppivelvollisille tarkoitetun perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet, perusopetuksen valmistavan opetuksen opetussuunnitelman perusteet, lisäopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Vammala: Opetushallitus.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Viitattu 10.3.2015. www.oph.fi

Perusopetusasetus. Viitattu 7.2.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980852>.

Perusopetuslaki. Viitattu 7.2.2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>.

Pirhonen, E.-R., Ahvenainen, T., Kokko, P., Liusvaara, L., Karhuvirta, T. & Valkamo, V. 1999. Oikeustietoa kouluille. Helsinki: Suomen kuntaliitto.

Poutala, M. 2010. Opettajan valta ja vastuu. Jyväskylä: PS-kustannus.

Puustinen, M. 2010. Perushäly tappoi työrauhan. Opettaja 105 (44–45), 16–20.

Roth, W.-M. 2005. Doing Qualitative Research. Praxis of Method. Rotterdam/Taipei: Sense publishers.

Saloviita, T. 2007. Työrauha luokkaan. Löydä omat toimintamallisi. Jyväskylä: PS-kustannus.

- Segercrantz, T. (toim) 2001. Turvallisuus ja työsuojelu liikunnan opetuksessa. Helsinki: Opetushallitus.
- Sipinen, O. 1969. Luokan henki ja ranaistukset. Tampereen yliopisto. Acta Universitatis Tamperensis Ser. A 31.
- Suopohja, H. & Liusvaara, L. 1998. Oikeudellinen vastuu opetustoimessa. Helsinki: Mediator Legis.
- Terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön laatuvaatimustyöryhmä 2002. Terveellisen ja turvallisen opiskeluympäristön laadun arvioinnin perusteet perusopetusta varten: taustamuistio. Helsinki: Opetusministeriö.
- THL 2013. Kouluterveyskysely. Muutokset yhteensä 2004/2005 – 2013. Viitattu 14.2.2015. www.thl.fi
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Gummerus.
- Vahingonkorvauslaki. Viitattu 26.2.2015. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1974/19740412>.
- Verso 2010. Viitattu 13.4.2015. http://www.ssf-ffm.com/vertaissovittelu/assets/files/VERSO_2010.pdf.

LIITTEET

Liite 1.

Koulutustausta

Ikä

Sukupuoli

Oma kokemus opettajana ja/tai rehtorina

Minkälainen on liikuntatuntien työrauha yleisesti?

- häiriökäyttäytymisen määrä
- häiriökäyttäytymisen muodot

Kuinka usein liikuntatunneilla tarvitaan kurinpito- ja ojentamistoimenpiteitä?

Minkälaisia tilanteita on liikuntatunneilla tai niihin liittyen (matkat, välitunnit) ollut?

Onko jokin/jotkin liikunnan opetustilat erityisen vaarallisia?

Miten olet selvittänyt tilanteen?

- Kuinka paljon olet käyttänyt seuraavia keinoja: ”nuhtelu”, opetustilasta poistaminen tai jälki-istunto? Kuvaa jokin esimerkki.

Miten koulussa hoidetaan vanhempien informoiminen tapahtuneesta?

Riittävätkö mielestäsi käytössä olevat kurinpitokeinot? Tulisiko keinoja lisätä? Jos kyllä, mitä.

Mitä muita keinoja liikunnanopettajalla ja rehtorilla on käytössä (kuten vertaissovittelu, kasvatuskeskustelu)?

Onko turvallisuuden takaamiseksi käytettävä joskus seuraavia käytösmaalleja: huutaminen, räjähtäminen, uhkailu?

Minkälainen on mielestäsi paras reagointi?

Miten reagoit oppilaiden väliseen väkivaltaan liikuntatunnilla?

Mitä muuta haluat kertoa?

Liite 2.

Erilaisia **kurinpitotilanteita**:

- opettajaan kohdistuvaa aggressiivista käytöstä
- uhkaavaa käyttäytymistä
- kieltäytymistä
- keskittymisvaikeuksia
- ylivilkkautta
- välinpitämättömyyttä
- seksuaalista häirintää
- muihin oppilaisiin kohdistuvaa aggressiivista käytöstä
- välineiden rikkomista
- ”läskiksi pistämistä”
- loukkaavaa kielenkäyttöä
- metelöintiä
- kiroilemista
- lintszaamista
- muuta, mitä

Erilaisia **kurinpitokeinoja**:

- jälki-istunto (opettaja)
- opetustilasta poistaminen enintään lopputunnin ajaksi (opettaja tai rehtori yksin tai yhdessä)
- opetukseen osallistumisen evääminen enintään loppupäivän ajaksi (rehtori)
- kirjallinen varoitus (kunta päättää kenellä toimivalta)
- määräaikainen erottaminen (monijäseninen toimielin, jonka toimivallasta päätetty johtosäännössä)